СОНЕТИ

Переклав Дмитро Паламарчук

1

Ми пагінці плекаємо кущів,
Щоб відновить красу троянди ними.
Хай кущ старий і всохне без дощів, —
Весною пагін молодий цвістиме.

А ти, в свій блиск закоханий без меж,
Марнуєш скарб, позичений в природи,
І з голоду серед достатку мреш,
Жорстокий вороже своєї вроди.

Провіснику весняної снаги,
Коротких днів окрасо нетривала,
Твоя самітність нині в ланцюги
Потік життя безжально закувала.

Над світом змилуйся і дар краси
Новим вікам назустріч понеси.

2

Як сорок зим, суворі й невмолимі,
Чоло твоє поріжуть молоде,
А врода юності більш не цвістиме
І вже зів’ялим листом опаде, —

Що скажеш ти, де молодості шати?
Слова: "Я зберігав недбало їх"

Ганебним будуть вироком звучати
Тоді в устах, розтратнику, твоїх.

Чи відповідь не краща від тієї:
"Оце мій син, на нього подивись,
В нім виправдання старості моєї
І свідчення, яким я був колись".

Раз по раз дивлячись на сина свого,
Подібним станеш сам до молодого.

3

В свічадо глянь на свій дозрілий квіт, —
Чи то ж не час тобі нащадка мати?
Сівби уникнувши, обдуриш світ,
Якусь жону позбавиш благодаті.

Котра з дівчат не дасть під твій посів
Свойого лона безколосу ниву?
Та й хто б самозакоханий хотів
Зійти в могилу, занедбавши жниво?

Ти — матері свічадо, і вона
Стрічає там свої далекі квітні.
Так і до тебе юність чарівна
Загляне в зморщок вікна непривітні.

Не кинеш сліду в пам’яті людській, —
То сам умри, і згине образ твій.

4

Ти, любий марнотрате, не владар
Отого спадку, що марнуєш нині, —
Природа щедра, та красу не в дар,
А в позику лише дає людині.

Чому ж, скупарю, зловживаєш ти *1
Щедротами, що дані для роздачі?
Чому ціннотам не даєш рости,
Ховаєш скарб, як той лихвар ледачий?

Ти — сам крамар і сам же — покупець,
Сам — розкрадач у свого Я господі.
Та як життю настане вже кінець, —
Не станеш ти перед судом, як злодій?

Свою красу — намарне вжитий скарб —
В могилу візьмеш ти, лихий скупар.

5

Всевладний час зродив краси взірець,
Що досконалістю вражає зір.
Тоді нищителем стає творець
І нищить свій неперевершний твір.

Це ж саме він під вітру дикий рев
Жбурляє літо злій зимі до ніг,
І пада лист, і стигне сік дерев,
І всю красу вкриває мертвий сніг.

Коли б не квітів запахущий хміль —
Текучий бранець у тюрмі зі скла,* —
Забули б ми в морози й заметіль
Красу весни, що квітами цвіла.

У тій тюрмі зелений гине лист,
Не пахощі — душі і тіла вміст.

6

Не дай зимі нищівною рукою
Весни й твоєї погубити шал.
Жагою сповни будь-який фіал,
Помнож скарби не літом, а весною.

Це — не лихварство, гідне осороми,
А з власної краси належний зиск,
Це сил поновлення і юний блиск,
Це десять Я навколо тебе в домі.

Ти щастя десять би разів помножив,*
Якби відбився в десятьох синах.
Що візьме смерть? Хіба нікчемний прах,
Бо погасить твого вогню не зможе.

Вродливий ти, тож не давай краси
Під вістря невмолимої коси.
7

Поглянь на схід, як в сяйві благовіснім
Лице вогненне ранок підійма,
І вся земля тим променям навкісним
Вітання шле, ясніючи сама.

Зеніту дійде світла колісниця,*
Як молодість — найкращої пори,
І ми за сяйвом повертаєм лиця,
Рвучись душею й тілом догори.

Коли ж з горба небесного поволі
Світило стомлене іде на спад,
Його красу забувши, мимоволі
Ми до землі вертаємось назад.

Пополудні й твою забудуть вроду,
І сам помреш, як не поновиш роду.

8

Ти — музика, чого ж музичні звуки
Печаль породжують в очах твоїх?*
Чом любиш те, що завдає лиш муки,
Радієш прикрощам і прагнеш їх?

Ті звуки, здружені в однім концерті,
Твій дух бентежать, нищать супокій?
В них докір лиш самотності упертій
І докір безпотомності твоїй.

Чи чуєш ти, як струни дружним ладом
Озвалися на ніжний звук струни?
Неначе пісню, посідавши рядом,
Співають батько, мати і сини.

1 звуки ті без слів проголосили:
"В твоїм житті не має соло сили".

9

Чи втримує тебе від шлюбу страх,
Щоб не лилися сльози удовині?
Якщо ж краса, не втілена в синах,
Разом з тобою щезне в домовині,

То безпотомною жоною світ
Розпачливо ридатиме в жалобі.
Син — втіха удовина: мужів цвіт
Живе для неї в синовій особі.

Не щезне скарб змарнований, о ні!
Він тільки з рук перейде в інші руки.
То гине світла врода повесні,
Як не несуть її сини і внуки.

Чи має добрі до людей чуття,
Хто сам собі вкорочує життя?

10

Спростуй чутки, позбавлені підстав,
Що, люблений, нікого ти не любиш
І спадщину, що від батьків дістав,
Ганебно так, так нерозважно губиш.

Жорстокий вороже, в добрі своїм
Вдаєшся ти до нищення й розбою, —
Ти люто батьківський руйнуєш, дім,
Що мусив буть поновлений тобою.

Змінися сам, тоді змінюсь і я.
Чи треба ліпшого любові дому?
Ласкавий будь, як зовнішність твоя,
І стань господарем у домі свому.

Змінись — таж любиш ти мене, відай, —
І синові свої скарби віддай.

11

Йдучи в ущерб, ти в синові ростеш,
Що навесні плекав колись при собі.
Він твій вогонь несе в своїй особі,
Його снага стає твоєю теж.
Це мудрості закон, який стоїть
Основою усіх основ назавше.
Вогонь життя без нього, відпалавши,
Навік би згас за шість десятиліть.*

Хай безпотомно йдуть у небуття
Безликі й ниці пасерби природи.
Тобі ж вона не шкодувала вроди,
І мусиш ти продовжити життя.

Вона тебе різьбила на печать, —
Пора вже й відбиватися почать.

12

Коли годинника подзвіння сонні
Звістують дня померклого відхід,
Коли безжально сніг ляга на скроні
І осипається фіалки цвіт;

Коли тремтять безлисті верболози,
Де в спеку тінь була для череди,
А вицвіт літа у снопах на возі
Трясе остюччям сивим бороди,* —

Я думаю про квіти нетривалі —
Краси твоєї швидкоплинний цвіт, —
Невже судилось їм в років проваллі
Загинути, осиротивши світ?

О ні! Не знищить їх коса осіння,
Коли від них розсіється насіння.

13

О, не міняйся, будь же сам собою!
Не будеш ти собою, живши сам.
Свою красу ти б міг зробить тривкою,
Коли б віддав її своїм синам.

З лиця землі тоді не зможе стерти
Твойого образу жорстокий час.
Ти будеш сам собою і по смерті
У спадкоємцеві своїх окрас.

Хто дасть палити батьківську господу?
Та син її статечний береже щ
В зимові дні, у спеку і негоду
Супроти бурі, шашеля й пожеж.

Коханий мій, не будь же марнотратом, —
Ти батька мав, то будь і сам же татом.

14

По зорях я гадати не бажаю,
Хай знана астрономія мені,*
Я не скажу, чи бути урожаю,
Чи голоду, пожежам і війні.

Я й за хвилину наперед не бачу
Ні бур, ані морозів, ні відлиг,
Царям не врочу успіхів, невдачі,
Що в знаках неба сховані від них.

Та я одне пророчу безпомильно,
З очей-зірок твоїх читаю те:
Квіт правди і краси цвістиме спільно,
Як по тобі нащадок твій зросте.

Коли ж на світі не залишиш сина,
Загине правда і краса загине.

15

Коли подумаю, що мить єдина
Лежить між розквітом і сном могил,
Що світ — видовище, в якім людина
Підвладна силі неземній світил;*

Коли дивлюсь, що нас, немов рослину,
Вирощують і нищать небеса,
Що юний шал трива одну хвилину,
А там навік безслідно погаса, —

Стривожений несталістю такою,
В розпуці гину я, відома річ,
Бо Час і Розпад ладяться війною
Твій день ясний перетворить на ніч.
І я іду на Час несамовитий,
Щоб нищене словами відновити.

16

Але чому, як час почав облогу,
Не йдеш війною на тирана сам?
Мій вірш слабкий,* він опору тривкого
Не виставить запеклим ворогам.

Досягши верховин краси і сили,
Лани незаймані ори і сій:
Красуні лона радісно б відкрили,
Щоб юний образ повторити твій.

І проросте твоє найбільш тривале
Нове життя і тіла, і душі,
Якого внукам би не змалювали
Мої убогі й немічні вірші.

Віддай себе — і житимеш в століттях
В малюнку власному — у рідних дітях.

17

Ну, хто ж колись повірить в ці слова,
Хай щиро цноти в них твої відбиті?
Мій вірш, як напис на могильній плиті,
Твоїх ціннот усіх не відкрива.

Коли б красу твою неповториму
Зумів я повністю відбити враз, —
Сказали б люди: "Бреше віршомаз,
Сю вроду він списав із херувима".

Взяли б на кпини зжовклі папірці,
Немов дідка, що ласий на похвали.
Та й казкою б нікчемною назвали
Усе, що бачим на твоїм лиці.

А хай твій син в далекі дні сягне ті,
Ти житимеш і в синові, й в сонеті.
18

Рівнять тебе до літньої пори?
Ти сталіший, чарівніший від неї.
Весняний цвіт зірвуть лихі вітри,
І літа мить мигне лиш над землею.

Небесне око розсипа жарінь,
А то сховається в часи негоди, —
І на красу, бува, лягає тінь
В мінливості примхливої природи.

Твоєму ж літу в осінь не ввійти,
Рокам краси твоєї не зітерти,
І смерть тебе не годна досягти, —
В моїх словах ти не підвладний смерті.*

Аж доки дишуть люди, бачить зір —
В моїх словах ти житимеш, повір!

19

Левині пазурі притуплюй, з пащі
Тигриної, о часе, зуби рви,
Руйнуй всі витвори землі найкращі
І фенікса спали в його крові,*

Спустошуй світ, і радощі, і горе,
Людські утіхи знищуй без жалю,
Хай твій леміш всю землю переоре,
Що хоч роби, — лиш про одне молю:

У злобі не карбуй чола ясного
Моєму другові своїм різцем.
Хай врода образу його земного
Для всіх віків залишиться взірцем.

Проте роби, о часе, все найгірше, —
Я збережу його в безсмертнім вірші.

20

З природи примх — обличчя в тебе жінки,
Владарю-владарко жагучих мрій,
Жіночий серця віск і тільки вчинки,
На щастя, зовсім не властиві їй.

Ясні твої нелицемірні вічі,
І промінь їхній золотить усе.
Він погляди полонить чоловічі,
Серцям жіночим болещі несе.

Ти на жону Природою зачат,
Вона ж сп’яніла, дивлячись на тебе,
Та й додала щось любе для дівчат,
У чім не мав я жодної потреби.

Коли вже так, то поділи свій статок:
Мені любов, жінкам — отой додаток.*

21

Ні, я не йду тропою віршоробів,
Що оди тчуть з фальшивої краси,*
Їй не шкодують неба для оздоби
Здрібнілі і охриплі голоси.

Своїх я уст брехнею не поганив,
Для порівнянь не брав так, як вони,
Скарбів земних, перлин всіх океанів,
Зірок і квітів ранньої весни.

У вірші правда — над усе для мене,
І я писав, що мила — чарівна,
Хоча від матері лице натхненне,
А не з небес отримала вона.

Мою любов хвалити не годиться, —
Вона не крам, що продають в крамницях.

22

Не вірю дзеркалу, що вже старий я,*
Твоєю ж юністю я молодий.
Але як час твоє лице пориє,
Упевнюсь я — кінець приходить мій.
Твоя краса — це шати мого серця,
Що до грудей покладене твоїх,
Твоє ж в моїх, наснаги повне, б’ється,
Щоб довго ще я молодіти міг.

Я думаю про нього щогодини,
За нього я на все ладен, затям.
Так ніжна мати за життя дитини
Готова власним заплатить життям.

У наших серць тепер життя єдине:
Моє помре — твоє також загине.

23

Немов актор, що, збившися із ролі,
Затнувсь на слові, з остраху мовчить,
Чи як шаленець, на коротку мить,
Упавши в лють, німіє мимоволі, —

Отак і я забув про цілий світ,
Мовчу, в любовному блаженстві млію.
Мого чуття важкий солодкий гніт
Закрив уста і поневолив мрію.

Хай погляд мій іде замість послів
Безмовним вісником палкого серця, —
Він — лицар кращий на любовнім герці,
Аніж полки гучних і пишних слів.

Учись читати писане без мови,
Очима слухать вісника любові.*

24

Мій зір-митець відбив твоє лице
На мого серця полотні незвичнім.
І на зображення удале це
Прийшовсь я рамою на віки вічні.

Щоб свій портрет побачити в мені,
Крізь маляра дивися на творіння, —
Воно в робітні висить на стіні,
Де, як вікно, твій зір пуска проміння,
Там наші очі здружено трудом:
Мої творили цей шедевр новітній,
Твої ж, у грудях будучи вікном,
Впускали щедро сонце до робітні.

Метавсь митець і малював, що міг,
Лише до серця не знайшов доріг.

25

Нехай комусь від щедрої планети —
Високі титули, гучна хвала.
Таких дарів не дістають поети, —
Мені зоря любов твою дала.

Цвіте, мов соняшник, в красі великій
Улюбленець могутнього царя.
Та куца ласка царського двора —
Щез фаворит невдячного владики.

Військовий вождь, по тисячній звитязі *
Лиш раз один розбитий у бою,
В неласку падає, живе в зневазі,
І владу, й честь утративши свою.

Мені ж від зір найбільша честь припала:
Твоя любов, велика і тривала.

26

О владарю чуттів моїх святих,
Як свідчення і щирості, й любові
До тебе йдуть посли мої письмові *
В одежі слів буденних і простих.

Щоб гідно одягти посланців тих,
Окрас не міг я віднайти у слові,
Тож не шкодуй убогому послові
Своїх думок — уборів золотих.

Коли ж зоря, що креслить нам дорогу,
Мені вділивши блиску дорогого,
Любов мою одягне до ладу,
Тоді вже сам я власними руками

Її у серці ховану роками,
До ніг твоїх навіки покладу.

27

Стомившись працею, чекаю ночі.
Щоб любий сон у ліжку віднайти,
Та мисль моя заснуть тоді не хоче;
Всю ніч до тебе зводячи мости,

Вона іде шляхами пілігрима *
Крізь біль і сум, крізь темряву ночей.
І, не змикаючи й на мить очей,
Я бачу пітьму, що й сліпому зрима.

В ній, щастя я шукаючи своє,
Очима серця в темноті знаходжу
Чарівну тінь, на самоцвіт похожу, —
Від неї ніч прекрасніша стає.

Так серцем вічно рвусь я за тобою,
Вночі і вдень не знаючи спокою.

28

Як доступитися мені спокою,
Коли важка утома не мине?
Турботи дня і по ночах зі мною —
І ніч і день пригнічують мене.

Вони, чужі взаємно, тиснуть руки
І, помирившись, проти мене йдуть:
В роботі день не дав мені й дихнуть,
А ніч вбива трутизною розлуки.

Із лестощів брехав я без кінця,
Що день на тебе чарами похожий,
А темну ніч у пітьмі зловорожій
До милого порівнював лиця.

Та день щодня поглиблює розпуку,
А ніч щоніч приносить більшу муку.

29

Зневажений і долею, й людьми,
Плачем тривожу небеса даремне,
Становище відреченого темне
Клянучи, обмиваюся слізьми,

Надіями багатшим прагну буть,
Мінятись долею готовий з тими,
Хто друзями оточений палкими,
Кому Лягла в мистецтві краща путь.

Тоді, згадавши раптом я про тебе,
Картаю сам себе за слабість ту.
Від хмурої землі у висоту
Я гімн, як жайворон, несу до неба.

Я промінять ніколи б не хотів
Твою любов на славу королів.

30

Коли на суд безмовно-тихих дум
Встають далеких споминів тумани, —
Приходить знов давно заснулий сум,
І серце рве, і ятрить давні рани.

Знов гаснуть очі від скорбот німих
За друзями, що вже давно в могилі,
Я марно жду в покірному безсиллі —
Не прозвучить замовклий голос їх!

Тоді оплачений рахунок горя
Я з гострим болем відкриваю знов
І знов плачу за дружбу і любов,
За все, вже відшкодоване учора.

Та лиш тебе побачу я на мить, —
І сум засне, і серце не щемить.

31

У тебе в грудях б’ються ті серця,
Які вважав я взятими землею,
І та любов, що я простився з нею,
Розквітла в рисах любого лиця.

Далекі друзі! Скільки я в одчаї
Колись пролив пекучих сліз по них.
Пройшли роки, — і знов я, мов живих,
Тепер в тобі усіх їх зустрічаю.

Ти мавзолей, в якому знов живуть
Померлі друзі юності моєї.
Чуттів моїх розтрачені трофеї
Вони тобі до крихти віддають.

Тепер в тобі стрічаюсь я із ними,
І я, й вони — віднині всі твої ми.

32

Якщо ти дня діждеш, коли мені
Відчинить смерть свої холодні двері,
І вбогі знов проглянеш ці пісні,
Що збереглись на зжовклому папері, —

Зістав їх з піснею співців нових,
І хай мої здадуться вже старими,
Та їх ти збережи не задля рими, —
Моя ж любов залишилась у них.

Тоді мене вшануй хоча б словами:
— Якби мій друг зростати й досі міг,
То він, змагаючись, поети, з вами,
Ще б кращий дар поклав мені до ніг.

Та він помер, і шанувать я мушу
За форму вас, його ж — за ніжну душу.

33

Я часто споглядав, як сонця схід
Голубить поглядом гірські вершини,
А там проміння п’є росу долини
І залиша на водах світлий слід.
Та тільки хмар обридливий навала
Обляже сонця чарівного вид,
Сплямоване, весь кидаючи світ,
Воно на захід відплива помалу.

Так сонце і моє у час ясний
Мене зігріло ласкою своєю,
Та раптом — хмара, і погас під нею
Твого чуття промінчик золотий.

Небесне сонце хмариться в зеніті,
Чому ж земні не можуть захмарніти?

34

Ти провіщала день мені погожий,*
І я пустився без плаща у путь.
Зненацька хмари з обрію пливуть,
І лається дощ, на водоспад похожий.

Хоч промінь твій, пробившись із-за хмар,
І осушив мене, й зігрів по бурі,
Та залишився на душі тягар
На довгі дні, безрадісно-похмурі.

Нехай ти каєшся й тремтять уста,
Та спочуттям не виправити лиха,
Бо горе кривдника — мала потіха
Тому, хто скривдження несе хреста.

О сльози ці — твого чуття перлини! —
Вони змивають всі твої провини.

35

Вчинивши гріх, не побивайся так:
На сонці й місяці також є плями,
Є на троянді шип, а то й хробак,
Піщинка — в джерелі. Та й хто між нами

Не зна гріха? Ось зараз повен міх
Я всяких плям зібрав з землі і неба,
Ганебний твій виправдуючи гріх,
Гріха чи ж я прийняв не через тебе?

Винувачем явившися на суд,
Заступником я раптом виступаю.
Ненависть і любов моя — твій блуд
Виправдують із мужністю одчаю, —

Щоб не прийшлось, грабіжнику, тобі *
В кайдани впасти, улягти ганьбі.

36

Існує двоє нас — я визнаю, —
Хай ми одними зв’язані чуттями.
На честь непоганьбовану твою
Не упадуть моїх пороків плями.

В коханні нашім — щастя навзаєм,
Та різні прикрощі, які так часто,
Чуттів не шкодячи, ми визнаєм, —
Змагають нашу зустріч обікрасти.

На бачності я маюсь, щоб тобі
На людях не послать, бува, привіту,
Бо міг би тим віддать тебе ганьбі
В очах зломовного пустого світу.

Так, я люблю тебе, й любов моя
Несе в собі ясне твоє ім’я.

37

Як батькові, що старості дійшов,
Дає снагу дітей потужний ріст,
Так і мене збагачує любов,
Краса твоя, становище і хист.

Твій розум, слава, честь, шляхетний рід, —
Все враз чи щось одне з ціннот отих
І на мені лишає добрий слід:
Прищеплено ж мою любов до них.

Не знать мені зневаги і нужди,
Коли такі скарби у тебе є, —
Твоєї слави часточка завжди
Звеличує дрібне життя моє.
В тобі — межа моїх стремлінь і мрій,
І суть твоя — увесь достаток мій.

38

Яких ще тем примхливій музі треба,
Коли ти в вірш таку вдихаєш суть,
Що кращої явить не зможе небо
І папірцям слова не віддадуть.

І в тім твоя, а не моя заслуга,
Якби слова у віршах зацвіли,
Бо лиш душа німа і недолуга
Красі твоїй не висловить хвали.

Будь музою десятою поету,*
Від решти муз гарнішою стократ, —
І образ твій повік не кане в Лету,
Ти в цих словах не знатимеш утрат.

І славу нам ділити по заслузі:
Мені — за труд, а за натхнення — музі.

39

Як можу я хвалить твої чесноти,
Коли удвох — одна істота ми?
Я тим хвалив би сам себе супроти
Звичаїв добрих, визнаних людьми.

Тож будьмо нарізно, й любов, нам дану,
Тепер двома іменнями зовім,
Щоб я, відділений, належну шану
Складати міг ціннотам лиш твоїм.

Ти завжди болісна, розлуко люта,
Зате, дозвілля маючи запас,
Любовні мрії вміють обманути
Тверезу думку і повільний час.

І я, твоя відторгнута частина,
Хвалю тебе, моя любов єдина.
40

Усе, мій любий, все моє візьми,
Та не побільшають чуття твої.
Вона з моєю радістю й слізьми
Була твоя, як ти й не мав її.

Її ж любов — розставлене сильце —
Сприйняв ти як любов мою тривку.
Та я боюсь — самоомана це,
Це свідчення примхливого смаку.

Хоч обікрав, коханий, старця ти,*
Та я простив тобі крадіжку ту,
Любовну кривду важче нам знести,
Ніж ворожнеч відвертих гіркоту.

Ти, в кому зло не видається злим,
Будь катом ліпш, не ворогом моїм.

41

На волі чиниш ти за блудом блуд,
Коли над серцем я твоїм не властен.
Рокам і вроді личить це. Мій суд
На карб тобі спокус не міг покласти.

Ласкавий ти — тому й атак немало,
Вродливий ти — тому в облозі й сам.
І, правнук Єви, ти явив зухвало
Звитяжну міць спокусливим жінкам.

Та міг би ти моєї честі ради
Знайти красі і молодощам втрим,
Щоб запалом незборканим отим
Подвійної не допустити зради:

Її — що вродою причарував,
Своєї теж — бо друга занедбав.

42

Біда — не те, що володієш нею,
Хоч я її кохаю щиро, знай,
Вона стає владаркою твоєю, —
І це біда, бо нашій дружбі край.

Я сам ваш глум виправдую з одчаєм:
Ти в ній мене любити захотів,
Вона також твою любов стрічає
Як знак палких до мене почуттів.

Як милу втрачу — то її знайдеш ти,
Тебе ж утрачу — мила скориста;
Обоє стрінетесь — я все до решти
За раз утрачу й понесу хреста.

Стривай. Та ти ж — мого єства основа.
Я — люблений! О радосте раптова!

43

Заплющені найкраще бачать очі,
Не знавши втіх на денному путі.
Тебе вві сні мій зір стріча охоче,
Яснішаю тобою в темноті.

Нехай би тінь твоя, що в темні тіні
Вливає світло, сяла в дні ясні,
Коли ночами в золотім промінні
Вона очам так сяє уві сні.

Яких би втіх мої зазнали очі,
За дня живого вгледівши той лик,
Що мертвої мені ввижався ночі
Крізь темні шиби зімкнутих повік?

Без тебе день на ніч похмуру схожий,
А ввійдеш в сон — і ніч як день погожий.*

44

Коли б то плоть на мисль було можливо
Мені змінить хоч на короткий час,
Я б відстань подолав несправедливу,
Що безконечністю лягла між нас.

Хай доля занесла б, немов пилину,
Мене в найбільш віддалені світи,
Я б, перетнувши океан; прилинув
До місць, в яких перебуваєш ти.

Та я не мисль і вільно так не лину
В той світ, що заховав твою красу, —
Корюсь я силі простору й часу,
Бо створений, як всі, з води і глини.*

Вода — невтішних сліз моїх потік;
Земля — я до землі приріс навік.

45

Проте дві інші всесвіту основи —
Повітря і вогонь — не знають меж:
Дихання мислі не заб’єш в закови,
Вогню бажання в пута не візьмеш.

Коли до тебе линуть ці стихії,
Мого кохання віддані посли, —
Вода й земля. що в плоть мою вросли,
Руйнують вщент усі мої надії.

Найважчої тоді я повен муки,
Аж доки вернуться посланці знов
І вістку принесуть, що друг здоров,
Що згадує мене у дні розлуки.

Щасливий я. Та уриваю сміх.
Шлю знов послів і жду в тривозі їх.

46

Мій зір і серце мруть на полі бою,* —
За тебе згубна йде між них війна.
Бо скарб, не ділячи поміж собою,
Посісти прагне кожна сторона.

Я чую серця стук: "Вона в мені,
Куди не проникають очі ниці".
Метнувся зір: "Наслухались брехні!
Навік вона ввійшла в мої зіниці".

Щоб тій війні покласти край назавше,
Парламентери дум зійшлись за стіл
І миру мудрого дійшли, поклавши:
Коштовний скарб розпаювать навпіл.

Очам — що вхопить зорове сприймання,
А серцю вже — сердечний пал кохання,

47

Мій зір із серцем підписав папір
На подання взаємодопомоги,
Коли без тебе голодує зір
Або страждає серце від знемоги.

Як зір ласує образам твоїм,*
То пригоща й союзника обідом.
Щоб любі мрії розділить з сусідом,
І серце зве союзника в, свій дім.

Притулок твій — моя уява й груди:
Нема тебе — і все-таки ти в них,
Адже з думок ти не втечеш нікуди, —
Думки в мені, як ти в думках моїх,

А думи сплять — ти в сни ідеш урочі,
Щоб чарувать мої і серце, й очі.

48

Старанно я, готуючись в дорогу,
Майно своє ховаю під замки,
Щоб гість незваний до набутку мого
Пожадливої не простяг руки.

А ти — джерело муки і відради,
Найбільша цінносте мого життя,
Перед якою й золото — сміття,
Тебе хто-будь, побачивши, украде.

Куди ж мені сховать тебе? Хіба що
В єдиний сховок — до моїх грудей,
Щоб не наважився з лихих людей
Привласнити мій скарб якийсь ледащо,
Та скарбу цього не сховать ніде, —
Його і в серці злодій віднайде.

49

В той час лихий (нехай він нас мине),
Коли усі мої відкриєш вади,
І зиск, і втрати зваживши, мене
Позбавиш ти останньої відради,

В той час лихий, коли, ідучи мимо,
Ти збайдужа кивнеш на мій привіт,
Як не мені, а вже комусь цвістиме
Твоєї вроди молодої цвіт,

В той час лихий * свої зміцню я сили
Визнанням вад і власної вини,
Щоб ґрунтом зрад твоїх вони служили
І проти мене свідчили вони.

Покинути мене ти маєш право, —
Чуттям твоїм я не знайду підстави.

50

Як важко їхати вперед мені.
Таж верстви ці, лукаві лиходії,
Мене щораз віддалюють від мрії,
Від радості, що скрилась в тумані.

Вже кінь давно стомився, бо на коні —
Вантаж розлуки, туги, безнадії.
Він стиха йде, неначе розуміє:
Що дальша путь — безрадісніші дні.

Кінь тільки рже на всі мої спонуки,
І шарпають мене ті дикі звуки, —
Сталь острогів так на коня не діє.
О, скільки їхати іще століть?

Ти десь позаду вже, моя надіє,
А біль тупий попереду стоїть.

51

Вперед рвучись дорогами простими,
Коня повільність виправдать я рад,
Але тепер, вертаючись назад,
Кажу йому: — Лінивство непростиме!

До тебе вихор хай мене нестиме,
Неначе з гір нестримний водоспад,
Удари буду сипати, як град,
Лише б стихію підігнати ними.

Рвучись до тебе у зворотну путь,
Злиденну шкапу миттю обженуть
Крилаті прагнення — любові діти.
Вони виправдують нужденну тлінь:

"Від щастя їхати — потрібен кінь,
До щастя — нашими крильми летіти".

52

Я — мов багач, що може в кожну мить *
Свої скарби заховані відкрити,
Та оглядать не часто їх спішить,
Щоб тим блаженства вістря не тупити

Великих свят на рік приходить раз
Для нас пора і радісна, й врочиста,
І ми в разках коштовного намиста
Не дуже часто бачимо алмаз.

Нехай скриває дорогу перлину
Від мене днів безжальна пелена,
Та скільки радощів, як на хвилину
Мені мій скарб відкриє враз вона!

Тебе побачивши, від щастя млію,
Нема тебе — я бережу надію.

53

З яких стихій постав ти, чудодійний,
Що не подібний до усіх створінь?
Один ти кидаєш мільйони тіней,
Коли у кожного одна лиш тінь.

Портрет Адонісів — недійшлий плід,
Невдала відбитка твого обличчя.
В лиці Єленинім * твій ніжний вид,
Що шати еллінські на мить позичив.

Весна-красна й осінні дні гостинні
Твою найліпше відбивають суть.
Як перші вроду нам явили нині,
То другі скарб твоїх щедрот несуть.

У всіх речах ти, що для нас чарівні,
Та в сталості тобі немає рівні.

54

В оправі правди й чистоти ясної
Для нас краса привабніша стократ.
Так ми ще більше любимо весною
Красу троянд за їхній аромат.

Червиві квіти, як троянди, ніжні,
Вони і квітнуть у садах одних,
Те саме листя й колючки на них,
Ті ж пелюстки рожеві й білосніжні.

Та жити їм, не знаючи весни,
І непривітаним на пні померти.
Ну й що трояндам смерть? Адже вони
Живуть у пахощах і після смерті.

Отак і з тебе, цвіте юнаків,
Есенцію в віках лишив мій спів.

55

Надгробків царських мармурові плити
Переживе потужний мій рядок,
І образ твій, немов із міді литий,
У вічність перейде. Хоч воєн крок
Зруйнує все — і статуї, і трони,
Каменярами тесаний граніт,
Але твоєї із пісень корони
В тисячоліттях не забуде світ.

Ти смерті й забуття минеш дорогу
І, відшукавши путь в людські серця,
Вперед ітимеш із віками в ногу,
Аж доки дійде світ свого кінця.

І в день суда * ти житимеш у слові,
В піснях моїх, що сповнені любові.

56

Проснись, любове! Чи твоє жало
Не дошкульніше, аніж голод лютий?
Нехай найкраще снідання було,
Та без вечері важко нам заснути.

Так і любов голодний погляд свій
Сьогодні погамує до нестями,
А взавтра знову необхідно їй
Втішатися коханими вустами.

Щоб не зазнати збайдужіння ран
В щоденного побачення хвилини,
Нехай до зустрічей ведуть стежини
Через страшний розлуки океан.*

Нехай зима розлук несе кайдани,
По ній весна ласкавіша настане.

57

Твій вільний раб, ладен я день при дні
Тобі єдиній слугувати вірно,
Найменшу примху виконать покірно
В години рабства, дорогі мені.

Я проклинать не смію навіть скуки,
Чекаючи на твій жаданий зов.
Коли ж слузі накажеш вийти знов, —
Мов дар, він прийме гіркоту розлуки.

Ревнива мисль не сміє підійти
До справ твоїх, заглянути в ті справи.
Я, раб німий, лиш думать маю право:
Щасливі ті, хто зараз там, де ти.

Роби, що хоч. Моє чуття незриме
І зраду, й глум покірливо нестиме.

58

Хай криє бог, що дав мене в раби,
Щоб я посмів твого жадати звіту,
Чинить контроль тобі. Що хоч роби, —
Покірний раб не має права сміти.

Я знову ждатиму без нарікань,
І не наближусь без твого наказу, —
Моє терпіння, звичне до страждань,
Знесе ганьбу, забувши про образу.

Де хочеш будь, на власний розсуд дій:
Свого ж дозвілля владарка сама ти,
І власний злочин лиш тобі одній
Дано засуджувати чи прощати.

Я ждатиму, хоч пекло в тім жданні:
Твої гріхи судити не мені.

59

Якщо на світі не бува нового,
Лиш плин повторний явищ і речей,*
То блуд який це розуму людського, —
Знов тяж нести вже роджених дітей.

Якби вернуть я міг роки уперті
В п’ять сотень кіл, що сонце їх пройшло,
І в древніх книгах, де й слова затерті,
Я віднайшов ясне твоє чоло, —

Дізнав би я, що в дні далекі знали
Про чудо це — краси земної цвіт,
Вони чи ми вперед сягнули далі,
Чи вічно йде шляхом повторень світ.
Я певен, що в минулому поети
Вславляли менш достойнії предмети.

60

Як хвилі мчать на узбережну рінь,
Так в небуття і наші мчать хвилини:
Одну поглине вічності глибінь,
На зміну їй уже наступна лине.

Все зроджене під блиском осяйним
До сонця пнеться, зріючи незримо.
А там встає затемнення над ним,
І Час дари свої стина без втриму:

Цвіт юності безжально обрива
І люто борознить чоло краси,
І все живе лягає, мов трава,
На пруг неутомленної коси.

Та вірш мій проти смерті сміло стане
І захистить твоє лице кохане.

61

Чи це з твоєї волі образ твій *
Являється примарою щоночі,
Розплющує мої дрімотні очі,
Відгонить сон і нищить супокій?

Чи це до мене шлеш ти свого духа, —
Слугу й раба ревнивих підозрінь, —
Щоб при мені він, як незрима тінь,
Моїх учинків наглядав і слухав?

О ні! Не досить любиш ти, щоб тим
Себе й вночі тривожить без потреби.
Це, біля мене ставши вартовим,
Моя любов піклується про тебе,

Щоб ти була щаслива уві сні —
Комусь близька, для мене — в далині.

62

Гріх себелюбства — гріх моїх очей,
Душі і тіла непростимий гріх.
І лікування марне тут: ачей
Гріха не вирвати з грудей моїх.

Отож і малював мій зір мене
Вродливцем пишним з голови до ніг.
І серце вірило моє дурне,
Що вродою усіх я переміг.

А в дзеркалі (лукавий фарисей!) —
Подоба зморщена — моя чи ні?
О грішне око! Як же хворий сей
Все бачене шельмує в маячні.

Тебе повсюдно в серці я несу,
Тож око й віддає твою красу.

63

Настане час, коли мою любов,
Так, як мене, зігнуть додолу роки,
І в жилах юна охолоне кров,
І ляжуть зморшки на чоло глибокі;

Твій ранок ступить на нічний поріг,
І меркнути почнуть весняні шати,
І всі скарби, що ранок їх беріг,
Не будуть більше золотом блищати.

Про час отой фортеця в мене є,
Де слова мідь, певніша від гармати,
Здола красу, як не життя твоє,
Від часу згубного обороняти.

Твоя фортеця — чорні ці рядки,
І врода в них переживе віки.

64

Дивлюсь, як нищівна потуга літ
Красу віків змітає і корони.
Одвічні вежі, мармур і граніт, —
Ніщо не зна від смерті охорони.

Щодня ненатлий океан в злобі
Прибоєм землю пожира багату,
І суша, з морем ставши на двобій,
Вирівнює здобутками утрату.

Дивлюсь — одні держави піднялись,
А ті уже дійшли свого розвалу.
І страшно думати, що смерть колись
Любов мою зруйнує нетривалу.

Ці мислі чорні прирекли мене
На сум за тим, що скоро промайне.

65

Мідь і граніт, земля і океани
Не вистоять під натиском часу.
Тож як твою оборонить красу,
Тендітна квітко, витворе весняний?

Проти облоги войовничих днів
Чи може встояти дихання літа,
Коли в покорі никне міць граніту,
Нікчемна перед пащею віків?

О скорбна думо, марення безсиле!
Для свіжості земної красоти
Хто може сховище тривке знайти,
Щоб від часу спасти обличчя миле?

Та над сторіччями краса твоя
З мого чорнила, може, засія.

66

Стомившися, вже смерті я благаю,
Бо скрізь нікчемність в розкоші сама,
І в злиднях честь доходить до одчаю,
І чистій вірності шляхів нема,

І силу неміч забива в кайдани,
І честь дівоча втоптана у бруд,
І почесті не тим, хто гідний шани,
І досконалості — ганебний суд,

І злу — добро поставлене в служниці,
І владою уярмлені митці,
І істину вважають за дурниці,
І гине хист в недоума в руці.

Стомившись тим, спокою прагну я,
Та вмерти не дає любов твоя.*

67

Ну, і чому живеш ти у гріхах,
Безчестя прикриваючи собою?
Щоб зло гострило світові на страх
Приховану твоїм іменням зброю?

Щоб фальш в’ялила мак твого лиця *
І мертва тінь сягла живого сяйва?
Навіщо вроді фальш, адже ж оця
Живій троянді позолота зайва?

Чому живеш ти в дні, коли до дна
Природа вибрала краси криницю?
Тепер старчиха знічена вона,
Лише з твоєї жебрає скарбниці.

То й береже тебе, щоб в дні ганьби
Нам показать минулих літ скарби.

68

Твоє лице — свічадо давніх літ,
Коли краса упевнено і зримо
Росла, буяла, як весняний цвіт,
Не смівши удаватися до гриму,

Коли ще не заведено було —
Зрізать покійниць золоте волосся,*
Яке б, чуже оздобивши чоло,
Жило удруге й заново вилося.
Ти воскрешаєш нам священні дні,
Явивши скромність і природний розум,
Та барв не крадеш у чужій весні
Своїм квіткам, що борються з морозом.

Тепер за мапу правиш ти природі, —
Щоб показать красу померлу моді,

69

Твоя частина, видима для ока,
Не залишає жодних побажань;
І вірна дружба й ворожда жорстока
Твоїй красі склада належну дань.

Назовні скарб, то й зовнішні похвали.
Та з тих же уст ми чули іншу річ,
Коли перед судом людським ставала
Частина друга, схована од віч.

Щоб душу знать твою — ціннот вершину, —
Цікавий люд обстав тебе кругом,
До справ і вчинків приклада аршина
І дух троянд поганить бур’яном.

Той запах вигляду твого не вартий,
Бо йдуть в твій сад усі — нема там варти.*

70

Нехай ганьблять, — не маєш в тім провини, —
Постійно в парі врода й поговір.
Так ворон чорний в чистім небі лине,
Та неба не бруднить крилом, повір.

Обмови ті — засвідчення чесноти
Твоєї чистої душі. Отак
До квітки ніжної плазує потай
Подібний лиходійствами хробак.

Хай в щит чеснот твоїх розбито стріли
І юних днів спокуса відійшла,
Та правда й чистота твоя зустріли
Не всі атаки підступу і зла.

А блиску не сягли б твого ці плями, —
Ти володіла б усіма серцями.

71

Як я помру, ти довго не тужи, —
Замовкне дзвін, і ти забудь про мене,
Коли на хробаків це світло денне
І ниций світ зміняю на чужий.

Читаючи оці слова кохання,
Руки не згадуй, що писала їх.
Щоб я тобі не завдавав страждання,
Похорони мене в думках своїх.

Коли очей моїх зімкнуться віки,
Ти не ловторюй більш моє ім’я.
Разом із подихом моїм навіки
Нехай погасне і любов твоя,

Я хочу, щоб після відходу мого
Ти не зазнала осуду людського.

72

Щоб світ тебе примусити не зміг
Розповідать, за що мене любила,
Забудь любов свою, коли могила
Схова навік мене за свій поріг.

Бо ти серед пристанища пороку
Заслуг так мало знайдеш у мені,
Що, мимохіть удавшись до брехні,
Складеш ціну небіжчику високу.

Щоб ти уста не осквернила милі,
Коли неправду вимовлять вони,
Віддай навік ім’я моє могилі,
Позбавивши подвійної вини:

Що за життя я не уник злослів’я,
А як номер, тебе до лжі призвів я.

Той місяць року бачиш ти в мені,
Коли багряний лист тремтить на вітті
Під вітром злим, який прийшов по літі
На хори, де замовкнули пісні,*

В мені ти бачиш вечори бездонні,
Коли над світом западає мла,
І чорна ніч, що хмуро залягла,
Неначе смерть, простягує долоні,

В мені ти бачиш ті слабкі вогні,
Що юність палять в попелі, безсилу.
І те, що перш дало життя мені,
В мою перетворилося могилу.

Ти бачиш це. І дужче любиш ти
Того, хто мусить скоро відійти,

Як злий конвой — недуга і роки
Навік мене спровадить до острогу,
Тобі залишаться мої рядки —
Вогонь ясний, частина серця мого.

І будуть доказом — цей слід руки
Та жовтий клапоть аркуша старого,
Що тільки прах сточили, хробаки,
Не доторкнувшись до вогню святого.

Життя оденки в землю відійдуть, —
Їх легко б міг ножем своїм здобуть
Грабіжник лютий в закутку глухому, —

Тобі ж одній залишиться в віках
Не черепок світильника, не прах,
А пломінь серця, що згоріло в ньому,

Моїх думок жагу втоляєш ти,
Як землю — хмара ливними дощами,
Ніяк не можу спокою знайти,
Немов той скнара з любими скарбами.

То тішуся, то схоплююсь вві сні,
Наляканий видіннями страшними,
То пхну червінці в сховища тісні,
То ладен між людей бряжчати ними.

Так я й живу: то в пеклі, то в раю, —
По зустрічі настане знов розлука,
І знов у душу стомлену мою
Увійде біль, спустошення і мука.

І так щодня — до розпачу й знемоги:
То я — багач, то я — злидар убогий.

76

В піснях я не вдаюсь до новизни,
Ясного блиску зовсім не знайти в них.
Були весь час далекими вони
Від форм химерних і сполучень дивних.

Про убрання не дбаючи нове,
Виходять мислі в одязі старому,
І кожне слово у рядку мойому
Вже автора на ймення назове.

Любов і ти — всякчасна в них основа,
Тому-то й завжди одіж в них стара:
Мої чуття в обіймах мого слова
Подібними виходять з-під пера.

Щодня старого сонця сяйво нове,
Така й любов моя, все в тому ж слові.

77

Згасання вроди дзеркало покаже,
Годинник — час, який марнуєш ти.
А мисль твоя, що на папері ляже,
Твій слід колись поможе віднайти.
Відбита зморшка в дзеркалі правдивім
До дум невтішних спонукає нас,
Відмірений годинником зрадливим
Летить у вічність невблаганний час.

Все те, що може пам’ять розгубити,
Цим білим аркушам віддай на схов.*
Нехай живуть твойого мозку діти,
Красу душі відновлюючи знов.

Що більш читатимеш рядки забуті,
То більше зможеш мудрощів збагнути.

78

Так часто музою тебе я звав,
Ім’ям твоїм звеличуючи слово,
Що всі творці сонетів і октав
Твого ім’я запрагнули раптово.

Твій зір до співу спонука й німих,
До злету в небо — глупоту безкрилу,
Твоя краса в слова вдихає силу
І грацію подвоює у них.

Пишаюсь я своїм служінням слову,
Бо не намарне докладав зусиль:
Чужим рядкам ти виправляєш стиль,
Зате моїм ти правиш за основу.

Поезії ти чисте джерело,
Що сил мені, невігласу, дало.

79

Як пив один я з твого джерела,
Моє натхнення доблестю зростало.
Та хвора муза іншого знайшла, —
І вірш зів’яв, і грації не стало.

Я визнаю — ясне чоло твоє
Пера таки достойнішого варте.
Нехай там що пісняр тобі дає,
Та все з добра твого накрав пісняр те:
Чесноту прославляє, слово це
Тихцем укравши із твоєї вдачі.
Коли ж грабує і твоє лице, —
Хвалу красі склада співець ледачий.

За ці слова й подякувати гріх —
Це ж борг забрати в боржників своїх.

80

Який поет в своїм пісеннім громі*
Красу твою прославив на віки!
Куди ж мені, убогому сіромі,
Писать за ним несміливі рядки?

Але твій блиск — це океан без меж:
Там гордий корабель іде невпинно,
То й човен мій, горіхова лушпина,
Зухвало в далеч випливає теж.

Твоя любов — його міцні вітрила,
Тому й мілка для нього ця глибінь,
Мчить корабель, і велетенська тінь
Навік мене з моїм човном покрила.

Нехай судилось нам піти на дно, —
Любов і смерть для мене все одно.

81

Чи я раніш тебе землі віддам,
Чи ти мене — туди, де тлінь нещадна,
Та в цих рядках ти смерті непідвладна,
Тоді як я дістанусь хробакам.

В піснях моїх ти вічно будеш жити,
Хоч згинуть по мені й сліди малі:
Мій пай — обійми хмурої землі,
Твій — мавзолей, повік-віків одкритий.

Твій монумент — мойого слова мідь,*
Читать його ще не зачатий буде
І далі передасть із роду в рід,
Хоч вимруть всі живі сьогодні люди.
Ти вічно житимеш в моїх піснях,
Де дихання живе людське — в устах,

Із музою моєю ти не в шлюбі,
То й безсторонньо дивишся на труд,
Що, присвятивши вроді твоїй любій,
Поет дає тобі його на суд.

Взірцем, як мудрості, так і краси,
Стоїш та над усі мої похвали
І прагнеш ти, щоб у нові часи
Твою красу повніше оспівали.

Нехай співають, звівшись на котурни,
Та риторичністю фальшивих слів
Нездатні модники літературні
Мій щирий, дружній заглушити спів.

Блідих фарбують за новим звичаєм,
А в тебе фарб і власних вистачає,

83

Я на твоїм лиці не бачив гриму,
Тому не знає фальшу мій сонет.
Краси твоєї не затисне в риму
Рядків найкращих ні один поет.

Тож хай сама нам неосяжна врода
Зведеться в величі на повен зріст,
Запевнивши: слова — убогий вміст
Для чар, що нам явила їх природа.

Німотство ганиш ти? Зате хвали
Та слави годен я в науку іншим,
Які безжально недолугим віршем
Красу живцем до ями потягли.

В одному оці маєш більш ти вроди,
Ніж двох твоїх співців хвалебні оди.
84

Хто годен кращі висловить похвали
За просто сказане, що ти є ти?
В якій скарбниці вроду заховали,
Що владна вартістю тебе сягти?

Нужденний спів, якому бракне слів
Звеличити краси земної велич.
Та буде славен той із голосів,
Який тебе тобою назове лиш.

Хто тільки скопіює твір природи,
Що на твоїм написаний лиці,
Той заживе і слави, й нагороди,
Якої ще не відали митці.

А голоси фальшивої хвали
Красі і честі — гірші від хули,

85

Твою оспівують поети вроду,
Моя ж убога муза мовчазна.
Гучних співців — тобі найкращі оди,
Вінки похвал, яких ніхто не зна.

А я без слів плекаю тиху мрію,
Вчуваючи хвалу тобі щодень.
Я лиш дячком-невігласом умію
Гукнуть "амінь" в кінці чужих пісень.

Коли тебе уславлюють сонетом,
Кажу: "Це — суща правда! Дійсно так!" —
В ту мить я міг би кращим буть поетом,
Та не знаходжу слів тоді ніяк.

Шануй митця, що в пісні ожива,
Мене ж — за думку, що не йде в слова.

86

Чи то строфа його, душі вітрила,
Напнуті силою приваб твоїх,
Глуху труну моїм думкам відкрила,
В моєму серці поховавши їх?

Чи дух його, сягнувши таємниць —
Волхвів померлих сили неземної, —
Мене схилитися примусив ниць,
Змагаючись в майстерності зі мною?

О ні! Не він, не віщий дух волхвів,
Йому до помочі богами даний,
Ніхто, кохана, в світі б не зумів
Мій голос вільний закувать в кайдани.

В його ж рядок — ти вступиш мимохіть:
Мій вірш, як місто вимерле, стоїть.

87

Прощай, моя короткочасна мріє, —
Ні, не про мене золоті скарби:
Жебрак, що носить латані торби,
Про золото і марити не сміє.

Не маючи на те заслуг і прав,
Тебе в дарунок я прийняв від неба,
І мучився, неначе щось украв,
І знав, що крадене вернути треба.

Ти помилково скарб дала мені,
Ціни йому великої не знавши.
Прийшли печальні й неминучі дні
З чужим добром розстатися назавше.

Я був царем, посівши пишний трон,
Та зникло все, коли скінчився сон.

88

Коли, свої виправдуючи зради,
Нарузі віддаси мене й ганьбі,
Я сам допомагатиму тобі,
Себе ганьбитиму я без пощади.
Найкраще знаючи всі власні вади,
В них ладен я відкритися юрбі,
Твоєї правоти і честі ради
Найбільшу кривду спричинить собі.

Та в жертві цій здобуток мій багатий
Покриє легко всі мізерні втрати,
Моє безчестя, кривди і жалі,
Бо знатиму — не марно слугував я:

Тавро, лукавства, зради і безслав'я
Не запалало на твоїм чолі.

89

Скажи, що ваду у мені знайшла ти,
Того і зрада виникла твоя.
Назви мене калікою, — і я
Весь вік прилюдно буду шкутильгати.

Так! Ти не зможеш привинить мені
Всього, що сам сказать на себе можу:
Лжемовців суд, низотну лжу ворожу —
Я все прийму. Й не викажу, о ні,

Я тайнощів знайомості близької
Ні словом, ані поглядом німим,
Ні навіть скритим і помислом, щоб тим
Тобі, кохана, шкоди не накоїв.

Я сам себе топтатиму в багні,
Бо нелюб твій — ненавистен мені.

90

Якщо не любиш, кинь мене сьогодні,*
Коли зреклись і люди, і господь.
Віддай на муки в пеклові безодні,
Лиш як остання втрата не приходь.

Не завдавай іще мені страждання,
Як душу знов посяде супокій,
Нехай не йде по ночі грозовій
Холодне, хмуре й дощове світання.
Покинь мене, лиш не в останню мить,
Коли зігнуся від дрібних утрат я.
Покинь тепер, щоб міг я пережить
Удар оцей, страшніший від розп'яття.

Тоді тягар усіх дрібніших втрат
Покажеться мізернішим стократ.

91

Хто хвалиться своїм шляхетним родом,
Хто силою, достатком, хто умом,
Хто шатами — хай шиті всупір модам, —
Хто псом, хто соколом, хто скакуном.

І кожному в одній з отих марнот —
Вершина мрій і втіхи неземної.
Та не зрівняється ніхто зі мною,
Бо враз я досягнув усіх висот.

Твоя ж любов — над родові герби,
Над королівські пишні горностаї,
Коштовніша за всі земні скарби,
Прекрасніша за соколині зграї.

Та горе: скарб мій у твоїх руках, —
Як відбереш його — і щастю крах.

92

Ну й кинь мене — найгірше учини, —
Я все-таки не знатиму розстання,
Бо вік сягне мій лиш далечини,
В якій зупиниться твоє кохання.

Тож не боюсь найбільшого із лих,
Коли в найменшому — моя могила.
Від примх твоїх, твоїх учинків злих
Мене ласкава доля захистила.

Несталістю мене ти не зведеш,
Бо я живу лиш до твоєї зради.
Любов і смерть— мені одне і те ж,
І там, і там є джерело відради.
Та радощів без смутку не знайти, —
Чи ж певен я, що вірна зараз ти?

93

Вважатиму, що вірна й досі ти,
Хоча любов уже не пломеніє.
Хай погляд тут, — душа твоя і мрії
Далеко так, що їх не досягти.

Бувають погляди — сердець свічада,
Де б жодна думка скритись не змогла.
Але в твоїх — одна лише принада,
Ні крапельки презирства або зла.

Бо в них — угодно так, напевне, богу —
Нехай брехнею зганьблені уста, —
Цвіте любов постійно, й чистота,
Неначе тінь, іде з тобою; в ногу.

Твоя краса у дні недобрі ці —
Мов яблуко у Євиній руці.

94

Хто б міг чинити, а не чинить зла
І втрим знаходить вчинкові лихому,
Хто інших зрушить, сам же, мов скала,
Стоїть серед спокуси нерухомо, —

Тому у спадок — неба благодать
І вся земля з коштовними дарами.
Він там володарем спромігся стать,
Де інші стали тільки наймитами.

Лілеї влітку — любі пелюстки,
Хай прийде час, зів’яне та лілея.
Та як у ній осядуть хробаки,
Тоді й бур’ян миліший нам від неї.

Так і краси солодкої взірець
Зведе життя порочне нанівець.

95

Ти — сяйво чисте і в гріхах своїх,
Які тебе, мов тля троянду, вкрили,
У ніжні пелюстки повитий гріх,
Таким здається безневинно милим.

Злі язики ганьблять твій кожен крок,
На те підстави маючи, я певен,
Але чеснотою стає порок,
Лише твойого імені сягне він.

Що за житло дістав підступний блуд,
Твою красу обравши за колиску,
В такій пишноті не помітний бруд
Моїм очам, прижмуреним від блиску.

Цим перевагам, серце, є межа,
Вживанням частим туплять і ножа.

96

На карб тобі кладуть — хто юнь, хто вдачу,
Хто каже — це окраса, а не гріх.
І я пороків у тобі не бачу, —
Оздобила твоя принада їх.

Нікчемне скельце в персні королеви
Стає вершиною усіх окрас.
Так і порок — принадливий для нас
В твоїй оправі чистій, кришталевій.

О, скільки б вовк передушив овець,
Прикинувшись ягницею в кошарі!
І ти, явивши молодощів чари,
Зведеш не менш довірливих сердець.

Не кой того: твоєї честі плями
Моя любов розподіля між нами.

97

Розлуки час — зимою був мені,
Хоч рік сягав лише свого полудня.
Який туман, які похмурі дні,
Яке спустошення і холод грудня!

Скінчилось літо, і за ним услід
Ступає осінь в золотій короні,
Несучи важко в благодатнім лоні
Свої дари — землі дозрілий плід.

Та всі дари і всі плоди на світі —
Мов сироти без матері в сім'ї.
Нема тебе — і мовкнуть солов'ї
В кущах троянд, в зеленім верховітті.

А там, де й чуть синички вбогий свист,
Зими злякавшися, тріпоче лист.

98

Ми розійшлись, коли будили весну
Дзвінкого квітня сурми голосні,
І лик Сатурна крізь глибінь небесну
Всміхавсь назустріч молодій весні.*

Та солов'ї і пахощі конвалій,
Принади всі воскреслої землі
Не вабили мене. Як уві млі,
Тягнувся час в байдужості тривалій.

Бо і троянд багрянисті вогні,
І найніжніша білина лілеї —
Лиця ясного милої моєї
Ніяк не можуть замінить мені.

Без тебе чари пишної природи —
Неначе тільки тінь твоєї вроди.

99

Я докоряв фіалці у маю:
"Злодійко чарівна, фіалко рання,
У пахощах твоїх і без вагання
Я дихання коханої взнаю".

Твоє волосся — в бруньці майорану,
А ніжні руки — в білині лілей.
Троянда ця від сорому багряна,*
А та побліднула. За злочин цей,

За це привласнення краси твоєї
Жде на розкрадачів сумний кінець:
В самому розквіті хробак поб’є їх,
Чуже добро він сточить унівець.

Весною квітів бачив я немало,
І кожне зілля в тебе щось украло,

100

Лукава музо, де пісні твої —
Земній красі заслужені похвали?
Чи пломінь твій нездарні шахраї
Для од своїх нікчемних заховали?

Прийди, і слово дай, і дай снаги,
Щоб у пориві творчої нестями,
Увівши в слів гранітні береги,
Стихію вроди вславити піснями.

Проснись, ледача, в любе глянь лице,
Як зморшку хоч малу знайдеш на ньому,
Що час поклав, скарай його за це,
Суддею стань напаснику лихому.

Відбивши наступ грізного часу,
Нетлінним словом відтвори красу.

101

Чому ти, музо, ледарко недбала,
Красі і правді гинути даєш?
Таж ти навік прославилася б теж,
Коли б мою кохану оспівала.

Чи, може, ти на глум відповіси,
Що правді чистій зайві всі похвали,
Що приоздоблення — не для краси,
Що фарби вроду б тільки зіпсували?
Та цим не виправдаєш німоти, —
Лиш ти повинна оспівати вроду
І для віків прийдешніх зберегти,
Щоб сяяла вона усім на подив.

Нехай така, як є, в далекі дні
Вона сягне через твої пісні.

102

Зроста любов моя, всякчас нова, —
Люблю ніжніше, мовчки, до нестями.
Торгує той дрібними почуттями,
Хто серце всім на показ відкрива.

В весняну пору нашої любові
Тебе прославили мої пісні, —
Так соловей співа на честь весни,
Та влітку мовкне спів його в діброві.

Не гаснуть чари весняного саду,
Як стихне голос ніжного співця.
Коли той спів лунає без кінця,
Набридне він, утративши принаду.

Тому на певний час умовк і я,
Щоб пісня не обриднула моя.

103

Убогих муз убогий марнотрат;
Не маю фарби, гідної сюжету:
Без всіх прикрас нужденного сонету
Лице твоє прекрасніше стократ.

Не дорікай, що не пишу ні слова, —
Поглянь у дзеркало, й побачиш ти,
Що всі слова мої — лише полова,
В якій краси твоєї не знайти.

Тож чи не гріх прекрасне прикрашати,
Це ж сонце кутати в запону хмар.
Обкрадуть лиш природи щедрий дар
Моїх рядків занадто вбогі шати.

Ні! Не вмістить мені в слова все те,
Що дзеркало віддасть тобі просте.

104

Рокам краси твоєї не здолати,
Такою ж ти була, як стрілись ми.
Від того часу три лихі зими
Лісів чарівні позривали шати.

Спалили тричі в золотім вогні
Три осені вбрання весни зелене.
Проте здаєшся і тепер для мене
Такою ж ти, як і в далекі дні.

Як стрілка, що незримо йде на вежі,
Карбуючи години в тьмі ночей,
Так непомітно для моїх очей
Твоя краса лишає давні межі.

Дух ув’ядання не страшний тепер, —
Коли ти народилась — він помер.

105

Не ідолопоклонство ця любов.
Об’єкт моїх захоплень — не ікона.
Хоч їй одній, про неї знов і знов
Мій тихий вірш, — моя жага бездонна.

Любов моя — вірніша день у день,
І в правді, в сталості її прикмета,
Тому вона, одна вона лишень
У кожному рядку мого сонета.

Краса, добро і честь — в рядках моїх,
Краса, добро і честь — пісень основа.
На всі лади відмінюючи їх,
Влучнішого я не знаходив слова.

В тобі добро, краса і честь зійшлись,
Які жили роз’єднано колись.
106

Коли в літописах померклих днів *
Стрічаю описи облич вродливих
І слухаю красі натхненний спів
На честь жінок і лицарів поштивих,

Палкі слова про осіянну вроду,
Врочистий гімн устам, очам, бровам, —
Упевнююсь, що в той пісенний храм
Ти увійшла, як у свою господу.

Провадженням були тобі похвали
Співців, що мріяли про твій прихід.
Тебе провидячи, вони як слід
Краси у давнину не оспівали.

А ми, кому явилась нині ти,
Знімівши, слів не можемо знайти.

107

І страх мій власний, і землі пророки,
Що снять майбутнім, скритим уві млі,
Неправду вирекли, сказавши, доки
Моїй любові жити на землі.

І смертний місяць, віщуни зухвалі,
Своє затемнення вже пережив,
Надія знов звелась на п’єдесталі,
І мир несе цвітіння для олив.

В моїх рядках по смерті ми воскреснем,
І смерть не роз’єднає нас. Вона
З косою йде на дикі племена,
І їм страшна, німим і безсловесним.

Твій пам’ятник з моїх натхненних слів
Переживе гробниці королів.*

108

Усе вже я про тебе розповів,
На що мій дух спромігся й слово щире.
Що віднайду, яких докину слів
До образу твого, ясний кумире?

Нема нічого вже. Та знов і знов
Я від кінця вертаюсь до прологу
І словом древнім, як молитву богу,
Щодня тобі співаю про любов.

І ті слова в новій любові й досі
Звучать так само на новий мотив.
Любов не бачить сивини в волоссі,
Навіки взявши старість в наймити.

Приходиш ти, любове, гостю любий,
Як вигляд наш твою віщує згубу.

109

О, не кажи, що я у фальш запав.
Що мій вогонь на віддалі вже гасне.
Таж я себе з собою роз’єднав,
Тобі в заклад віддавши серце власне.

Ти — мій притулок, радісний завжди.
Відходив я. Не змінений роками,
Вертався знов, приносячи води,
Яка щораз мої змивала плями.

Якби вміщав я всі гріхи земні,
То навіть і тоді лише одна ти
Своїм наближенням, повір мені,
Змогла б мої пороки подолати.

В ніщо цей світ без тебе ставлю я,
Моя трояндо, радосте моя.

110

О леле, правда. Вештався я блазнем *
І в ницості поганив почуття,
Топтав, низотно торгував не раз ним
Без жодного жалю і каяття.
Не бачив правди я, лиш незугарне
Її зображення криве — на сміх.
Та не пішов мій сказ отой намарне:
Я досвідом дійшов — ти краща всіх.

Тепер по всьому вже. Змикаю коло.
І досвідів нових не прагну я.
Лиш ти одна. І сяєво навколо,
Межо стремлінь, свята жаго моя.

Тож хай сягне моя любов бездонна
До неба чистого — до твого лона.

111

Їй дорікай, моїй злочинній долі,
Богині, винній у моїх гріхах, —
Це жебрав я з її лихої волі
На людних стовпищах і на шляхах.

Мій труд тавром ліг на мою істоту,
Як знак ганьби на чоло байстрюка.
Я ремеслом позначений достоту,
Як чорна сажотрусова рука.

Допоможи мені позбутись бруду,
Гіркотою зцілитись від хвороб.
Гірке гірким вважати я не буду,
Яке вже покарання не було б.

Твоєї ласки серце прагне, цебто —
Єдиних ліків за його рецептом.

112

Твоя любов стира з мого чола
Тавро, що брехні випекли жорстокі.
Ну й що мені і осуд, і хвала,
Зломовності та наклепів потоки?

Лиш тільки ти — мій світ і трибунал,
Що властен суд чинити наді мною.
І не сягне лукавий світ ганьбою
Моїх чуттів, закутих у метал.

На дно пекельне наклеп я спровадив
Тих ниць голосів, що скрізь гули,
Я став глухий, як до сичання гадів,
До підлих лестощів і до хули.

Понад усе — твоя любов незмінна,
А цілий світ — пустеля безгомінна.

113

Розставшися, ввійшов я в себе оком,
А те, яким тримаються доріг,
Поволі сліпне, вражене пороком,
Хоч зримих змін ніхто б не спостеріг.

Ані пташок, ані трави зображень
Моїй душі не віддає воно,
Тому й душа не має певних вражень
Від тих речей, що знала їх давно.

Вродливці пишні чи гидкі потвори,
Прекрасні горлиці чи вороння,
Чи день, чи ніч, верхів’я гір, чи море, —
До тебе всіх душа моя рівня.

Це, вражений краси твоєї дивом,
Мій вірний зір тепер став неправдивим.

114

Чи це тебе прийнявши, мов корону,
П’ю лестощі — трутизну королів?
Чи зір мій ще тримає оборону,
Чи від твого відьомства ошалів —

Твоїх алхімій похопив науку
І творить ангелів з гримучих змій
Та всякій нечисті, що йде під руку,
Малює образ неповторний твій?

Ні, перший здогад: лестощі у зорі.
І їх спива мій дух — король сліпий.
А зір, знавець смаків, дає напій,
Якого прагне повелитель хворий.
Гріх зменшиться, як там трутизна є,
Зір готував — за те ж він перший п’є.

115

Збрехав мій вірш, колись тобі сказавши:
"Моїй любові нікуди рости".
Я думав — ріст її спинивсь назавше,
Найбільшої сягнувши висоти.

Час нищить честь, вбива красу кохану,
Несучи нам мільйони перемін,
І чисті душі він веде в оману,
І королів веде на плаху він.

Я вірив лиш у щастя нетривале,
Упевнившись в несталості буття.
Та як я смів казать колись зухвало:
"Не може буть сильнішого чуття?"

Моя любов подібна до дитяти,
Тож як я міг життя її утяти?

116

Не буду я чинити перешкоди
Єднанню двох сердець. То не любов,
Що розцвіта залежно від нагоди
І на віддаленні згасає знов.

Любов — над бурі зведений маяк,
Що кораблям шле промені надії,
Це — зірка провідна, яку моряк
Благословляє в навісній стихії.

Любов — не блазень у руках часу,
Що тне серпом своїм троянди свіжі —
І щік, і уст незайману красу.
Той серп любові справжньої не ріже.

Як це брехня — я віршів не писав,
І ще ніхто на світі не кохав.
117

Суди мене, що був скупий у всьому,
Твоїм щедротам загубивши лік,
Що занедбав стежки до твого дому,
З яким душею зв’язаний навік.

Що на любов тобі належним правом
З чужими я ділитися посмів,
Своїм вітрилам дозволяв лукавим
Нести мене до інших берегів,

Бичуй мене, кляни мою сваволю,
Моїх учинків непрощенний гріх,
Карай мене судом очей своїх,
Лише презирством не причишой болю!

Суди мене, злочинного, стократ,
Твоя любов — мій добрий адвокат.

118

Ми вдаємось до гострої приправи,
Щоб гіркотою розпалити смак,
Аби збудить нудоту, п’ємо трави
І від недуг лікуємося так.

Твоїх розкошів я любовних повен,
Задумав теж зажити гіркоти;
Собі вигідних прагнучи умовин,
Отак, без видимих причин, злягти.

Від вигадок любовних і лукавих —
Від лікувань того, чого нема,
Хворобам я уліг, що уникав їх.
І ліки п’ю уже не жартома.

Та зрозумів я: в ліках тих трутизна
Болящому, що вроду твою визнав.

119

Яким питвом з отруйних сліз сирени —
Пекельним варивом — упився я:
То блиск надій, то розпачу змія,
То зникла ти, то знову біля мене!

Який вчинив я непрощенний гріх,
Що всі тортури змушений терпіти!
Який вогонь торкнувсь очей моїх
І спорожнив запалені орбіти?

Благословенне зло, коли від зла
Стає миліше нам усе прекрасне,
І та любов, що знищена була,
Розцвівши знов, ніколи не погасне.

Шкода мені на горе нарікати, —
Від нього більше зиску, ніж утрати.

120

Твоїм знущанням тішу нині душу.
Впізнавши сам оту гірку печаль,
За власний блуд благать я плахи мушу,
Як маю серце, а не куту сталь.

Коли й тебе гріхами так уразив,
Як ти мене, — о серце, розколись!
Чи я, тиран, забув про ті образи,
Що їх від тебе зазнавав колись?

Нехай та ніч, печальна і найдовша,
Мої страждання нагада мені,
Щоб, каяття бальзам я віднайшовши,
Зцілив тебе, як ти мене в ті дні.

І я, і ти — вчинили блуд по разу:
Тепер взаємну вибачмо образу.

121

Ліпш бути злим, ніж виглядать на злого,
Впокорившись обмовам навісним.
О суд очей чужих! Як нам із ним
Погодитись нелегко, їй же богу!

Чи б міг фальшивий зір цінити в скарб
Мій серця жар? Здолав його б донести
Шпигунський набрід, що кладе на карб
Мені все те, за що я годен честі?

Я — отакий, як бач. Ганьбить мене —
Це міряти на свій аршин пігмеям.
Та я ж високий як на них. Бігме їм
Це не з руки. А хто мене зігне?

На грішника — то всі, і навіть діти,
В смолі пекельній мусили б сидіти.

122

Чи б міг дарунок твій на незабудь
Мені любовну пам’ять замінити?
З лиця землі колись роки зітруть
Гучних митців полотна знамениті.

Та в мого серця пам’яті живій
Твій образ житиме, не знавши тліну,
Аж доки серце, доки мозок мій
І доки сам безслідно я не згину.

Твоїх чуттів не передасть папір
І спогаду не збереже про тебе, —
Тож тільки серцю ти мойому вір,
А в знаках пам’ятних нема потреби.

Для пам’яті ж тримати опертя —
То визнати можливість забуття.

123

Не тішся, часе, що мене схилив;
Нові твої і піраміди, й храми
Це — давнина, в якій немає див, —
Нове вбрання з старими вже латками.

Наш вік — малий. Здається через те
Старий той одяг нині — як новий нам.
Ми віримо, із наших рук росте,
Що узяли ми в прадідів у винайм.
Не йму тобі я віри, не вража
Сучасне і минуле, та й не диво:
Твої ж літописи й архіви — лжа,
Я у ти нам відновлюєш хапливо.

Я зневажаю час і зміни всі,
На вірність присягаючи кірасі.

124

Була б моя любов дитям нагоди
Чи долі байстрюком, гріхом батьків,
То місце б їй примхливий час находив
Серед квіток або між будяків.

Не з волі примх вона зроста на подив,
То й не впаде від підлих язиків.
Що їй вимога нетривкої моди?
Що їй прихильність часу або гнів?

На неї вже погрозами не вплине
Винаймувач короткої хвилини.
Звелась вона, незрушна, як гора,

Над спеки злі, над зливи і пороші, —
Ви в цьому свідки, тлуми скомороші,
Для зла живі і мертві для добра.

125

Тримать над головою балдахін,
Щоб зовнішню явить тобі шанобу?
Чи класти підмурівок вічних стін,
Що й кілька літ не вистоять на пробу?

Лакуза суєтний, ловець чинів,
Втрачає честь у прагненні пошани.
Забувши хліб, чого б він не вчинив
За ласощі, химерні марципани?

Я тільки про твою прихильність мріяв,
Душі твоєї бранець і слуга.
Прийми ж мій дар малий як щирий вияв
Палких чуттів, владарко дорога.

Геть, злий обмовнику, дрібний пігмею,
Не властен ти над чистою душею.

126

Крилатий хлопче, що в руках затис
Мірило часу і разючий спис,*

В ущербі ти ростеш. З твоєї ж волі
Ми любим, в'янемо і мрем поволі.

Але Природа, владарка руїн,
Гальмує твій і завертає плин.

Вона тебе трима лише для того,
Щоб Час губить, глумитися із нього.

Але тремти — бо для забави ти,
Вона не владна вік тебе нести;

Надійде час — не сподівайсь пощади:
Віддасть тебе свого спокою ради.

127

Колись чорнявих гарними не звали,
Хоча б вони були взірцем краси.
Оганьблено красу в нові часи,
Прекрасне вже доходить до розвалу.

А все бридке, удавшися до фарб,
Міняє лик усупереч природі,
І гине, відданий на жертву моді,
Бездомної краси великий скарб.

Тому твої і очі, і волосся —
Мов чорна ніч. У них відбився сум.
Вони по вроді, кинутій на глум,
Той колір чорний, мов жалобу, носять.

І личить так тобі жалоба та,
Що визнана за вроду чорнота.
128

Дивлюся, як, о музико моя,
Ладів твоїх торкнуться руки милі,
Даючи їхній металічній силі
Високий лад. В ту мить так заздрю я

Украденому щастю плигунів,
Що в захваті твої цілують руки.
І, клавішів я слухаючи звуки,
Обурений зухвальством, червонів.

З танцюючими зграбними ладами
Я часто помінятися б хотів,
Щоб тільки міг на місці тих ладів
До рук твоїх торкатися устами.

Ах, ті зухвальці крадуть неспроста —
Лиши їм пальці, дай мені уста.

129

О хтивосте, що гониш плоть у сказ,
Страшна нищителько душі слабої,
Джерело лжі, і підступу, й розбою,
Тупа, сліпа й жорстока водночас.

Вгамована — ти збудниця відраз,
Та надиш знов і знов п’яниш собою.
І вже не знайде любого спокою,
Хто на приманку попадеться раз.

Безтямна ти в жадобі й посіданні.
У всьому крайнощі: при гамуванні —
Ти солод болісний, блаженна мить,
А там — розпука і тягар покути.

Світ знає це. Не зна, як обминути
Небесний рай, що нас до пекла мчить.

130

Її очей до сонця не рівняли,
Корал ніжніший за її уста,
Не білосніжні пліч її овали,
Мов з дроту чорного коса густа.

Троянд багато зустрічав я всюди,
Та на її обличчі не стрічав,
І дише так вона, як дишуть люди, —
А не конвалії між диких трав.

І голосу її рівнять не треба
До музики, милішої мені,
Не знаю про ходу богинь із неба,
А кроки милої — цілком земні.

І все ж вона — найкраща поміж тими,
Що славлені похвалами пустими.*

131

Ти деспотична, з серцем кам’яним,
Як всі красуні, пишні й гордовиті,
Бо знаєш добре — ти мій скарб, і ним
Я дорожу понад усе на світі.

Та що мені обмови й поговір!
Що ти смуглява — й слухати не стану.
Нехай! Та серцю я скажу: не вір
Чужим очам, заведеним в оману.

Щоб впевнити себе і очі ті,
Щоб і своїм очам не йняти віри,
Я ладен присягнути на хресті,
Що сніг темніший від твоєї шкіри.

Та не смугляве милої чоло,
А чорні вчинки — лиха джерело.

132

О любі очі, жалісливі свідки
Моїх страждань! Одягши чорний стрій,
Вони твого зреклися серця, звідки
Облудний злочин розпочався твій.
Не красить так чола блідого сходу
Проміння сонячне в ранковій млі,
І срібний диск — світило небозводу —
Не може так оздобити землі,

Як траур цей твоє лице квітчає…
Коли б твоє і серце по мені,
Без жалощів покинутім в одчаї,
Також вбрання носило жалібні, —

Поклявся б що врода зроду чорна,
А що не чорне, те повік потворне.

133

Будь серце прокляте, що розіп’яло
Мене і друга на однім хресті, —
Четвертувать тобі одного мало,
Ти й друга кинула на муки ті.

Вже завдало, в полон узявши нас,
Потрійних мук твоє лукаве око:
Себе, мене і друга водночас
З моїх грудей ти вирвала жорстоко.

Помилуй друга, зжалься хоч над ним.
Потрапивши як бранець до острогу,
Я власне серце дам тобі за нього
І біля друга стану вартовим.

Волання марні! Я в тюрмі закутий,
Тут все моє зі мною мусить бути.

134

Тепер довідне знаю: так, він — твій.
На пропад я — в заклад твоїй сваволі —
Даю себе, щоб другий образ мій
Мені на втіху вирвався з неволі.

Ти ж — загребуща, й не втекти йому,
Та й він — терплячий, прагне тих кайданів.
Він, вексель підписавши, мною даний,
Сам розділив із боржником тюрму.
Твоє, лихварко, серце невситиме, —
Ти правиш борг за продану красу.
І через мене друг тепер нестиме
Ярмо важке, що я його несу.

Він дав себе мого визволу ради,
Сплатив мій борг, мені ж нема пощади.

135

Авжеж волити волі всі ми вільні, —
То ж Вілля мати серцеві не гріх.*
Нехай же вічно буде тільки Вілль в нім
Додачею до всіх волінь твоїх.

Чи ти, чиїх волінь безмежна сила,
Не вволиш волі — хай волає Вілль?
Чи, може, іншим серця ти вділила
І вільно Вілля витиснуть відтіль?

Безмежне море до свого привілля
Прийма й дощі в солоне лоно хвиль.
Тож будь і ти прихильніша до Білля
І власну волю увелич на "Вілль".

Не відмовляй мені і серцем смілим
Вінчай усі свої воління Віллем!

136

Як видавсь я душі твоїй немилим,
Заприсягни нечулій і сліпій,
Що звусь я Волею, Волінням, Віллем,
То й маю залишитися при ній.

Доповнивши твого чуття скарбницю,
В числі волінь твоїх хай буде й Вілль.
Не важить там нічого одиниця,
Де множество зійшлося звідусіль.

Хай буде в велелюднім тлумі тому
Вілль, мов кукіль серед поживних зіль,
Аби а очах лишень і в серці твому
Щось важив той малопримітний Вілль.
Люби лиш волю — й перед світом цілим
Мене любитимеш, бо звусь я Віллем.

137

Сліпа любов затьмарила мій зір,
І те, що бачу, — вже мені незриме:
Краса, позбавлена і фальші, й гриму,
В моїх очах — недосконалий твір.

Скувала якоря любов облудна
Моїм очам, і серце мимохіть
Приковане на якорі стоїть
В затоці тій, де є ще й інші судна.

Як серце гавань гомінливу ту
Могло вважати затишком від бурі?
Мій зір скривав і бруд, і суєту,
Прикрашуючи береги похмурі.

Я правди вже не бачу довгі дні,
І душу облягла чума брехні.

138

Коли в правдивості клянешся ти,
Я, навіть бачачи неправду, вірю,
Аби лише в очах твоїх зійти
За підлітка, ще скромного надміру.

Даремно вірить лестощам пустим,
Адже мій вік усяк прекрасно знає.
Та фальш беру за правду я, між тим,
І щирості між нас обох немає.

Не скажеш ти, що обманула знов,
Та і мені свій вік признати сором.
У парі йдуть лукавство і любов, —
Ми про літа в коханні не говорим.

Так я брешу тобі, а ти мені,
І кожне задоволене з брехні.

139

Не спонукай мене, щоб я твою
Виправдував неправду і образу.
Убий мене безжалісно й відразу
Без хитрощів, в одкритому бою.

Скажи, що іншу ти любов зустріла,
Лише очей від мене не ховай.
Хай твого погляду убивчі стріли
Мене, беззбройного, разять. Нехай!

Твоїх очей мені вже сила знана:
Блаженство в них з трутизною злилось.
І, може, їх відводиш ти, кохана,
Щоб ними вбити іншого когось.

Не треба жалощів. Хай любі очі
Мене уб’ють — я смерть прийму охоче.

140

Розумна будь, наскільки ти жорстока,
Зневагою не ятри мук німих,
Бо туга вирветься моя глибока,
Як тільки знайдуться слова для них.

Коли й не любиш, ошукай в коханні
І ласкою зміни жорстокий гнів.
Так хворий в лікаря у дні останні
Надій благає поглядом без слів.

В розпуку впавши, в божевільнім стані
Сказати можу те, чого не слід.
І наклепи, низькі та безпідставні,
Підхопить радісно зломовний світ.

Щоб не дійти цього, криви душею, —
Здавайся хоч із вигляду моєю.

141

Мій зір тебе не любить, далебі,
Усякого набачившись пороку.
Та серце любить і не вірить оку,
Сто сотень вад не бачачи в тобі.

Ні голос твій, не надто милий вуху,
Ні дотик ніжний, пахощі і смак
Не владні затягнуть мене ніяк
На учту зору, доторку і слуху.

Та навіть всім п’ятьом моїм чуттям
Не визволити серця із неволі, —
Воно, як раб, твоїй покірне волі,
За усміх твій платитиме життям.

Та вже хоч тим у вираші я буду,
Що ти — мій гріх — даєш мене до суду.

142

Любов — мій гріх, твоя ж чеснота — гнів.
Гнів на мій гріх, на ті любовні квіти.
Та зважж пороки наші, щоб узріти
Що я на докір твій не заслужив.

А годен я докорів і образ, —
То вже ж не з уст, які, запавши в нестям,
Уже споганили себе не раз
Ламанням слів, брехнею і безчестям.

Природно це, — мене і не вражає,
Що ти когось, а я тебе люблю.
Сій жаль в душі своїй. З його врожаєм
Діждеш і ти від іншого жалю.

Отямсь, безжалісна й несамовита,
Бо власним будеш прикладом побита.

143

Буває іноді, щоб упіймати
Шкідливу курку там чи то курча,
Дитину опуска додолу мати
І тільки й думає про втікача.
Дитя волає, щоб вернулась мати,
Вмивається невтішними слізьми.
Дихнути ж мамі не дає пернате,
Під самим носом тріпає крильми.

Так мчиш і ти за мрією в погоні,
Надіючись впіймать її колись.
Я ж простягаю, мов дитя, долоні:
— Не покидай, кохана, повернись!

Хай воля вволиться твоя, — волаю, —
Лиш не давай загинути з одчаю.*

144

Прийшли мені на горе і на страх
Любові дві в супутники щоденні.
Юнак блакитноокий — добрий геній,
І жінка — демон з мороком; в очах.

Щоб чисту душу в пекло заманити,
Збиває демон ангела на гріх
І хоче силою очей своїх
Слугу небес дияволом зробити.

Та я не впевнений, чи ангел мій
Зберіг незайманість, чи вже пропащий,
Він друг мені, тож завжди він при ній,
За крок один від пеклової пащі.

І я живу, й чекаю кожну мить,
Що праведник до пекла полетить.

145

"Ненавиджу" — убивче славо
Із уст зірвалося її.
Я остовпів, немов раптово
Торкнувсь гримучої змії.

Та, спочуття найшовши скоро,
Вона притримала язик,
Який давно мені навик
Шептать і ніжності, й докори.
"Ненавиджу" — та милі очі
Змінили раптом зір гнівний,
Так день погідний та ясний
Зміня грозову пору ночі.

"Так, я ненавиджу... — І враз
Вона докінчила: — ... не вас".
146

Душе, що мешкаєш в гріховній глині,*
Ти, суєті віддавшися в полон,
Скарби глибинні марно тратиш нині
На позолоту зовнішніх колон.

Пощо великі кошти віддаєм ці
На розкіш нетривалого житла,
Щоб хробаки, пишноти спадкоємці,
Добро твоє сточили все дотла?

Душе моя, виконуй ту роботу,
Що перед внуком виправдає нас.
Не дбаючи про зверхню позолоту,
У вічності купуй безсмертя час.

І смерть помре, а ти в простій одежі
Підеш в віки, зламавши часу межі.

147

Моя любов — пропасниця. Вона
В жадобі прагне лиш того напою,
Якого випивши колись до дна,
На все життя зосталася слабою.

Мій розум-лікар лікував любов,
Вона ж відмовилась приймати ліки.
А він розгнівався і геть пішов,
Страждать мене покинувши навіки.

Без нагляду, у відчаї страшнім
Я день і ніч метаюся в нестямі,
І, розумом покинуті моїм,
Слова і мислі бродять манівцями.
Я ж присягав, знесилений украй,
Що пекла морок — найсвітліший рай.

148

О, як любов затьмарила мій зір,
Що викривля і явища, і речі!
Чи зриму річ фальшує глузд старечий,
Волаючи очам моїм "не вір"!

Як гарне те, що до вподоби оку, —
Чому весь світ запевнює, що ні?
А дійсно — ні, то визнать слід мені:
Любовний зір не добача пороку.

Що діяти? Незрячий погляд мій
Ошукують любовних сліз потоки.
Отак бува сліпим і сонце, доки
Заховане у хмарі дощовій.

Любове хитра, шлеш мені полуду,
Щоб за слізьми я не розгледів бруду.

149

Я не люблю тебе? Жорстока ти!
Коли б чуття мої уже згоріли,
Чи б міг з тобою я на себе йти,
З твоїх бійниць метать на себе стріли?

Чи з ворогом твоїм дружить я смів,
Любив того, на кого маєш око?
Як ти до мене виявляла гнів,
Чи я себе не бичував жорстоко?

Чи є в мені гординя, що взяла б
У тебе службу вірну — за образу?
Твоїх пороків я слухняний раб,
На все готов з очей твоїх наказу.

Ненавидь, люба, — смак пізнав я твій:
Ти любиш зрячих, я ж давно сліпий.
150

Хто, кволій, сил тобі вділив таких,
Що полонить людські серця змогла ти?
Мої ти очі змушуєш брехати,
Що світлий день — затьмарений для них.

Чому так до лиця тобі пороки,
Що навіть вчинений тобою гріх
Мені, чеснотою здається, доки
Тебе не виправда в очах моїх?

Чому — тим краща, ти в моєму вірші,
Чим більший гріх знаходжу я в тобі?
Хай я, люблю, ненависне юрбі,
Та честі не уймай мені, як інші.

До грішниці росте любов моя —
Тим вартий більшої любові я,

151

Кохання юне — то й не зна сумління,
Хоч, певна річ, воно любові плід.
Тож вад моїх тобі чіпать не слід, —
Це твій порок у мене вріс корінням.

Бо зрадиш ти — безчестю віддаю
Я дух шляхетний на догоду плоті.
І душу вмить осквернену мою
Купає плоть в гріховному болоті.

Від імені твого, твоїх приваб
Та плоть тремтить і цілиться на здобич.
Вона за щастя має, наче раб,
За тебе стати і сконати обіч.

По совісті, повір, моя ти любо,
Любов’ю зву цю боротьбу і згубу.

152

Я кривоприсягаю вже давно,
Але і ти зламала клятву двічі:
Ти і мені брехню говориш в вічі,
І честь подружню топчеш у багно.

Та за подвійну зраду і наругу
Я докорять тобі не маю прав,
Бо й сам не першу, може, і не другу,
А соту вже присягу я зламав.

Я присягався у твоїй чесноті,
У вірності й правдивості колись.
Я власні очі засліпив, щоб проти
Поганьбленої істини клястись.

Глумився я з правди, клявся проти неї,
Свої уста споганивши брехнею.

153

Заснув Амур, тримавши смолоскипа;
Одна з дівчат Діаниних тоді
Взяла вогонь, що з рук Амура випав,
Та й погасила нишком у воді.

Вогнем любовним у долині гаю
Нагрілось раптом зимне джерело
І від недуг болящим помагає,
Бо дивний чар навіки зберегло.

Ту головешку запаливши знову
З очей моєї милої, хлоп’я
Грудей моїх торкнулося. В діброву
Ходив купатися даремно я.

Бо купіль та зціля мої недуги,
В якій божок вогню добув удруге.

154

Божок кохання задрімав колись,
Поклавши обіч смолоскипа свого,
А німфи, те помітивши, знялись
І потайки наблизились до нього.
Одна із них схопила той вогонь,
Який серцям спричинював знемогу,
І, в зимний струмінь кинувши його,
Тим обеззброїла нежданo бога.

Вогнем нагрівшися, вода тоді
Коханцям рани гоїла глибокі.
І я не раз купавсь у тій воді,
Щоб серцю втрачений вернути спокій.

Любовний пломінь воду підігрів,
Вода ж не остудила почуттів.

Післямова

Час написання сонетів — 1592—1598 рр. Їх стиль нагадує художню манеру ранніх творів Шекспіра (поеми, п’єси "Марні зусилля кохання", "Двоє веронців", "Ромео і Джульєтта"). Проте цілком можливо, що деякі вірші були написані раніше або пізніше цього часу.
У багатому творчому доробку Шекспіра "Сонетам" належить особливе місце. Поеми "Венера і Адоніс" (1592) та "Лукреція" (1593) були адресовані знавцям поезії. "Сонети" створювались для найближчого оточення Шекспіра і не були відомі широкому колу читачів.
Згадка про існування "Сонетів" уперше зустрічається в огляді англійської літератури "Скарбниця розуму" (1598) Ф. Мереза: "Подібно до того, як гадали, що душа Євфорба жила у Піфагорі, так ніжний, дотепний дух Овідія живе в солодкозвучному і медоточивому Шекспірі, про що свідчать його "Венера і Адоніс", його "Лукреція", його ніжні сонети, відомі його особистим друзям". Уже наступного року після повідомлення Мереза два сонети були надруковані видавцем У. Джаґґардом у томику віршів "Пристрасний пілігрим". Потім на протязі 10 років публікації не відновлюються. Видати "Сонети", очевидно, не дозволив сам автор або хтось інший, не зацікавлений в опублікуванні віршів.
Окремою книгою "Сонети" були видані лише в 1609 р. На титульному аркуші проставлено такі вихідні відомості видання: "Шекспірові сонети. Ніколи раніше не друковані. В Лондоні. Д. Елд для Т. Т... 1609". Т. Т. — це видавець книги Томас Торп. Його прізвище згадується в акті реєстрації рукопису в реєстрі гільдії друкарів. Значно складніше розшифрувати текст присвяти, який був надрукований на шмуцтитулі видання: "Тому єдиному, кому завдячують своєю появою нижчеподані сонети, містеру W.

Н. всілякого щастя і вічного життя, обіцяного йому нашим безсмертним поетом, бажає доброзичливець, який зважився видати їх у світ. Т. Т.". Присвята звучить вельми двозначно. Таємничим W. H. може бути той, на честь кого створювалися "Сонети". Так само вірогідна й інша версія. Ініціали ховають лише особу, завдяки якій текст "Сонетів" став власністю Томаса Торпа.

На примірниках видання "Сонетів" (1609) зазначено прізвища двох книготорговців — Джона Райта й Вільяма Асплі. Книга, мабуть, була видрукувана великим тиражем, який довелося розподілити між двома продавцями. Історія цього видання повністю не відома. Безсумнівне лише те, що сам Шекспір участі в його укладанні не брав. Так, до книги було включено вірші іншого поета (можливо, Джорджа Чапмена), а також невелику поему "Скарги закоханої". Викликає сумнів розміщення віршів, між якими часто відсутня логічна послідовність. У сонетах 133—134, наприклад, поет скаржиться на зрадливість коханої, а в сонеті 135 звучить тема чекання любові.

За життя Шекспіра "Сонети" більше не видавались. Не ввійшли ліричні твори і в перше посмертне зібрання його творів, до якого було включено тільки п’єси. Нова публікація сонетів Шекспіра була здійснена лише 1640 р. Видавець Джон Бенсон включає до збірника, озаглавленого "Поеми", разом із "Скаргами закоханої", "Пристрасним пілігримом", "Феніксом і голубкою" також "Сонети". Проте це видання явно недосконале. Джон Бенсон, не відчуваючи особливого пієтету до авторського тексту, переробляє деякі сонети: їхнім адресатом стає вже не друг, а кохана поета. Вісім віршів взагалі виключено із збірки. Порядок розміщення сонетів теж порушено. До речі, спроби перегрупувати вірші збірки робилися неодноразово, але, з огляду на спірність питання, у більшості сучасних видань сонетів збережено той порядок розміщення, який був у першодруку.

Лірика Шекспіра пов’язана з багатовіковою поетичною традицією. Сонет виник в Італії у XIII ст. Перший відомий його зразок зустрічається у Джакомо да Лентіно (1220-і рр.). Свою класичну форму сонет набирає у поетів "солодкого нового стилю". Звертається до нього Данте, який присвятив низку сонетів Беатріче. Завдяки родоначальнику нової європейської лірики Ф. Петрарці (317 сонетів про Лауру), сонет стає

улюбленою формою поетів Відродження (Мікеланджело, Т. Тассо, Л. Камоенс, Лопе де Вега, П. Ронсар та ін.).
Надзвичайно популярним був сонет і в Англії. У 1591 р. побачила світ збірка сонетів Ф. Сідні "Астрофел і Стелла" (нап. в 1580—1584 рр.), яка утвердила сонетну форму в англійській ліриці. У 90-і рр. XVI ст. захоплення сонетом досягає свого апогею. Збірки сонетів видають С. Данієл ("Делія", 1592), Х. Констебль ("Діана", бл. 1592), М. Дрейтон ("Ідея", 1593), Т. Лодж ("Філліда", 1593), Е. Спенсер (славнозвісні "Аморетті", 1595) та ін. Поети уславлювали земну любов, оспівуючи красу коханої, схилялись перед досконалістю людської природи. Притаманні цій поезії і медитативні ноти. Елегійна сумовитість нерідко поєднується в ній з громадянськими мотивами, любовні муки супроводяться філософським самозаглибленням.
Сонет має жорстку віршову форму, яка вимагає від поета особливої майстерності. У сонеті завжди 14 рядків. Пишеться він найчастіше п'ятистопним ямбом (рідко — шестистопним або чотиристопним; чотиристопним ямбом написаний, наприклад, 145-й сонет Шекспіра). Композиційно сонет поділяється на дві частини: перша (8 рядків) — це зав'язка, друга (6 рядків) — розв’язка. У свою чергу зав'язка складається з двох чотиривіршів (катренів), розв'язка — з двох тривіршів (терцетів). Англійські поети трансформували класичний італійський сонет, розбивши його на три чотиривірші і заключний двовірш (куплет). Іноді цю сонетну форму звуть шекспірівською, оскільки завдяки Шекспіру вона остаточно утвердилася в літературі. Її система римування: abab cdcd efef gg (схема італійського сонету: abab abab cde cde). Шекспір, проте, не завжди дотримувався обов'язкової схеми. 126-й сонет, наприклад, складається з 12, а не 14 рядків.
Сюжетною основою шекспірівських сонетів е оповідь про палку дружбу і пристрасну любов поета — ліричного героя збірки. Прибічники біографічного трактування "Сонетів" здавна намагаються встановити, ким же були прототипи образів друга і коханої. Існують найрізноманітніші припущення. Образ "юного друга" найчастіше пов'язують з іменем покровителя Шекспіра лорда Саутгемптона. Існують також інші версії. "Смугляву леді сонетів", починаючи з XIX ст., ототожнювали з придворною дамою королеви Єлизавети Мері Фіттон та ін.. У 1973 р.

англійський історик А. Роуз висунув іншу версію, згідно з якою прототипом героїні була Емілія, дочка придворного музиканта Б. Бассано і дружина Вільяма Ланьє. Розгадання цієї загадки, проте, не таке й суттєве для сприйняття циклу шекспірівських сонетів, які, зрештою, є поетичним документом епохи, а не біографічним.

Цикл сонетів Шекспіра являє собою своєрідний ліричний щоденник, який створювався без заздалегідь продуманого плану. Деякі вірші написані "з нагоди", деякі відбивають якісь особисті переживання їх творця. Чимало сонетів породжено довгими роздумами автора про людську природу, про світ, що оточує людину. Проблеми, поставлені в сонетах, нерідко глибоко філософічні, що аж ніяк не суперечить універсальній природі цієї поетичної структури. Сонетна форма поетичного вираження надзвичайно драматична. Сама композиція сонета (тема — антитема — розв'язка) передбачає боротьбу протилежних почуттів і думок. У ньому дуже природно знаходять своє художнє втілення сповідь, інвектива, пейзажний малюнок, філософська композиція і т. ін.

У циклі три головні дійові особи: сам ліричний герой, його юний і прекрасний друг, кохана поета. Складність сюжетних колізій, що відбивають непрості стосунки протагоністів, так само як і проблемна багатоманітність збірки, вимагають створення бодай умовної схеми розміщення сонетів. Дослідники (серед них провідний радянський шекспірознавець О. Анікст) пропонують таку структуру розміщення тематичних груп, на які розпадаються "Сонети":

А. Сонети, присвячені другові: 1—126.

1. Оспівування друга: 1—26.

2. Випробування дружби: 27—99.

а) гіркота розлуки: 27—32;

б) перше розчарування в другові: 33—42;

в) сум і побоювання: 43—55;

г) зростаюче відчуження і меланхолія: 55—76;

д) суперництво і ревнощі до інших поетів: 77—96;

е) "зима розлуки": 97—99.

3. Торжество відновленої дружби: 100—126.

Б. Сонети, присвячені смуглявій коханій: 127— 152.

В. Закінчення — радість і краса кохання: 153—154.

"Сонети" стали блискучим відображенням багатого і складного внутрішнього світу людини епохи Відродження. З особливим ренесансним світовідчуттям, сповненим прагнення гармонії, захоплення чуттєвою красою безмежно різноманітного світу, читач зустрічається уже в початкових віршах збірки. Милування красою друга зливається в них із захопленням перед безмежною досконалістю людської природи. Сонетів, присвячених прекрасному своєю молодістю другові, значно більше, ніж віршів про смугляву кохану.

Надзвичайно емоційне ставлення до дружби — константа ренесансного стилю мислення. І хоч віршових сонетних циклів на цю тему в європейській поезії Відродження небагато — можна нагадати лише сонети Мікеланджело — саме її трактування аж ніяк не виняткове. Гуманісти, які створювали модель ідеальної людини у своїх творах, прагнули втілити свої сподівання в реальній життєвій практиці. Ренесансне схиляння перед людською природою — в "обожненні" друга. Виникає надзвичайно активне прагнення до спілкування. Створюються різноманітні гуртки, академії (напр., славнозвісна Платонівська академія у Флоренції). Гуманісти постійно обмінюються один з одним палкими посланнями. Автори епістол прагнуть висловити "хвилювання душі", "дати душам бути разом" і т. ін. Насолоді спілкування присвячені цілі сторінки трактатів цього часу. Дружба сприймається як природний стан людської душі. У таких міркуваннях чимало від умовних мислительних формул, але є в них і справжнє захоплення неповторністю людської індивідуальності.

Близький до стилю епохи й Шекспір у початкових віршах "Сонетів". Перші 17 віршів є варіацією однієї теми. За своїм настроєм вони співзвучні поемі "Венера і Адоніс". Друг, зачарований своєю красою, цурається шлюбних пут. Як досконале творіння природи, він сам порушує одвічний закон буття. Адже все в природі прагне любові, продовження себе в нащадках. Провідною в сонетах цієї групи стає альтернатива: згасання життя або його відродження. Давши життя синові, друг утвердить себе в майбутньому, переможе безжальний час. Тема розробляється, виникають нові й нові образи. Шекспір використовує несподівані побутові зіставлення: юний друг подібний до скнари, який позбавляє себе багатих прибутків (4, 6). Звучать і традиційні в ліричній поезії Відродження

мотиви: старість схожа на безжальну зиму, зів’яла троянда говорить про скороминучість краси.
Нарікання на нерозумність друга, який повстає проти законів гармонії, змінюються в сонетах захопленим гімном його красі. Милування досконалістю людини притаманне мислителям, поетам і живописцям епохи. Палкі прихильники краси, в якому б вигляді вона не поставала — античні пам’ятки, природа, людське тіло, — вони створюють справжній культ прекрасного, в центрі якого незмінно опиняється людський індивід. Красу людського тіла змальовує С. Боттічеллі в чудовій картині "Народження Венери". Італійський гуманіст Дж. Манетті в книзі "Про достоїнство і перевагу людини" вигукує: "Яке велике і яке чудове достоїнство людського тіла… Наскільки благородна і досконала душа людини".
Однак поступово ідилічна умиротвореність початкових сонетів згасає. У тексті виникають сумні ноти. Посилюється тема Часу, що зумовлює зростання філософського потенціалу сонетів. Час — безжальний противник, та ліричний герой знаходить у собі мужність кинути йому виклик (19). Його зброєю у цій боротьбі стає поезія, сила якої в її щирості й правдивості (21). Поет дасть другові нове життя, оспівавши його в своїх віршах (18).
Передвіщає втрату колишньої гармонії і розлука з другом (27—32). Нарочито піднесена мова перших сонетів помалу починає поступатися місцем живому розмовному слову. Чіткіших обрисів набирає образ самого ліричного героя. Доля не завжди була ласкава до нього (29, 30). І все ж таки герой вірить, що дружба винагородить його за всі розчарування, пережиті в минулому. Його почуття до друга стає дедалі інтенсивнішим, набирає характеру ідеалу, навіть ілюзії.
Проте утвердженню гармонії чинить опір сама реальність. З’являється нова тема: зрада друга і невірність коханої (33). Страждаючи від подвійної зради, герой все ж таки прагне виправдати юнака (41). Добре, світле начало бере гору над дисгармонією буття. Тема безмежної відданості другові не тільки не зникає, але й набирає дедалі драматичнішого характеру (57—58). Саме в ній герой намагається віднайти втрачену цілісність свого внутрішнього світу.
Протагоніст сонетів, по суті, стикається з тією самою проблемою,

осмислити яку були покликані центральні персонажі шекспірівських трагедій: людина і її час. Роздуми героя стають усе більш глобально-філософськими. Зростає їх емоційна виразність. Уже не тільки перипетії особистого почуття, але й мінливість усього сущого, недосконалість світу хвилюють його. Кульмінацією обурення стає славнозвісний 66-й сонет, надзвичайно співзвучний монологу Гамлета "Бути чи не бути". Думки про несправедливість, яка панує у світі, про торжество зла дублюються в цілій низці сонетів (71, 72, 73). Лихе начало проникає навіть у душу самого героя (62), позбавленим досконалості постає і внутрішній світ друга (69). Проте не до констатації дисгармонії, а до її переборення прагне протагоніст сонетів.

Знову виникає тема творчості. Поезія ближча до вічності, ніж камінь і бронза, що здаються нетлінними (65). Але й вона багатоманітна, як усе в природі. У сонетах з’являється образ поета-суперника. Не без лукавого самопринижения порівнює протагоніст себе і свого противника, який теж оспівав красу юного друга. Його суперник — прихильник "ученої поезії". Його поезія подібна до величного корабля. Друга поет уславив "в пісеннім громі" (80). Із окремих рядків поступово складається напівіронічний, напівзахоплений портрет поета-вченого, який спирається на античні канони, творить за законами класичної поетики. Його вірш звучний і піднесений, але позбавлений справжнього життя. Критерію авторитарності мистецтва Шекспір протиставляє критерій вірності природі. Не випадково у передмові до першого зібрання творів його художня манера визначена так: "Він, котрий був таким щасливим наслідувачем природи, був також і найдосконалішим виразником її". Чужа поетові й витончено-рафінована манера салонних творців. Автор сонетів і сам часто-густо використовує художні прийоми евфуїстичної поезії, його вірші рясніють дотепними сплетіннями образів, витонченими метафорами. "Гра ума", проте, ніколи не стає самоцінною, не витісняє справжності почуття. Завдання поезії — відбити динаміку життя, побачити світ через призму неповторної людської душі. До цього прагне Шекспір і в своєму циклі "Сонетів". Роздуми про поетичну майстерність не перетворюються в абстрактну дискусію на естетичну тему. І в цьому — сама специфіка сонетної форми як жанру лірики. Змістом сонета є перш за все почуття, породжене якимось явищем реальності, а не саме це

явище. Його сфера — складні порухи людської душі.
Думки про природу поезії невід’ємні в "Сонетах" від проблеми антагонізму видимого і сущого. Поет прагне закарбувати у вірші те краще, що є в другові (74). Адже нерідко в прекрасному тілі живе підступне серце (93, 94). Гіркота розчарування в другові змінюється думками про власну недосконалість (89). Біль знехтуваного безкорисливого почуття пронизує сонети, надаючи їм напрочуд щирого, напружено-особистого настрою.
На зміну розчаруванню приходить нове знання. Заключні сонети, присвячені другові, говорять про відродження почуття (119). Любов поета безкорислива, і тому їй дано подолати самий Час (124).
Шлях ліричного героя "Сонетів" схожий з еволюцією драматичних протагоністів Шекспіра. Спочатку він ідеалізує навколишній світ, вступаючи, таким чином, у конфлікт з життєвою реальністю. Пізнання дійсності приводить героя до розчарування, до сумніву у можливості гармонійних стосунків. "Потім він проходить через великі душевні випробування, страждає, і дух його загартовується; він приходить до розуміння життя і людей у всій їхній складності й суперечностях. Йому трапляється помилятись, переживати падіння, але він завжди виявляє здатність піднятися на нову моральну висоту" (О. Анікст).
Інша тональність розділу, присвяченого "смуглявій леді сонетів". Контрастність образів, притаманна "Сонетам", доповнюється контрастністю двох основних сюжетних циклів збірки. Світле почуття до друга, хоч воно нерідко й прирікає поета на страждання, протиставляється болісній пристрасті, яка примушує прощати пороки і зради (151—152). Проте це не протиставлення за принципом "добро — зло". Ставлення поета до зображуваного набагато складніше. Полемічність відчувається вже у першому сонеті нового розділу (127). Поет кидає виклик багатовіковій традиції любовної лірики. Його кохана чорнява й не схожа на золотокудрих красунь, які полонили трубадурів іще в часи куртуазної поезії. У неї чорне шорстке волосся, її шкіра смуглява, "корал ніжніший за її вуста" (130). Шекспір навіть дещо гіперболізує нетрадиційність портрета, сміливо використовуючи непоетичні образи. І все ж "смуглява леді" прекрасна. Її краса — це чарівність самої природи, прекрасної своєю незавершеністю.

Поетові почуття складні й суперечливі. Кохання п’янить його, позбавляє волі (147). Герой бачить вади своєї коханої, картає її зрадливість і непостійність (121, 133). Проте побороти свою пристрасть він не має сили. Якщо почуття до друга відбиває прагнення до гармонії, то любов до смуглявої коханої породжена стихійним началом людської природи. Внутрішній ритм другої частини циклу переривчастий, подібний до коливань почуттів самого героя. Сповнений поезії образ коханої, схиленої над ладами (128), змінюється інвективою проти любострастя (129) тощо. Тема зрадливої коханої не має в "Сонетах" сюжетного розв’язання. Осмислення свого почуття до друга спонукало ліричного героя до глобальних зіставлень, примушувало його замислитись над проблемами людського буття. Циклу "смуглявої леді" філософічність не властива. Втрачає колишній драматизм навіть образ Часу. Розвиток іде вглиб, до витоків людського почуття. Не тільки зрадливість примхливої коханої хвилює поета. Драматичніша для нього — неможливість опиратися її чуттєвій чарівності (149—150).

Любов до друга будила думку, спонукала до творчості. Пристрасть до коханої примушує поета страждати, вносить розлад у його душу. Та все ж і вона по-своєму прекрасна, як прекрасна некрасивість "смуглявої леді сонетів".

Віршовий цикл "Сонетів" — це справжній ренесансний гімн людині. Сповнена глибокого психологізму і внутрішнього драматизму лірика Шекспіра стала новим етапом у розвитку англійської поезії. Важко переоцінити значення "Сонетів" для розвитку світового поетичного мистецтва.

Перші переклади сонетів російською мовою починають з’являтися з другої половини XIX ст. Між 1859 і 1876 рр. п’ять сонетів Шекспіра переклав І. Мамуна. У 1880 р. з’являються переклади М. Гербеля. Перекладають сонети П. Кусков, П. Каншин (прозовий варіант). У 1912 р. з’являється книга "Сонети Шекспіра", до якої ввійшло 28 сонетів у перекладах І. Мамуни, М. Гербеля, В. Лихачова, М. Холодковського та ін. У 1914 р. "Сонети" перекладає М. Чайковський.

Звертаються до лірики Шекспіра й російські радянські поети: Б. Пастернак, О. Румер, В. Рогов. Справжнім відкриттям сонетної спадщини Шекспіра став переклад "Сонетів" С. Маршаком, виданий 1949 р. і

відзначений Державною премією. Перекладалися шекспірівські сонети російською мовою і на Україні.
Так, безперечно, цікавий переклад професора Харківського університету А. Фінкеля, який довгі роки працював над відтворенням всієї багатоскладності шекспірівської лірики.
Українською мовою сонети перекладали М. Славинський, П. Грабовський (сонет 29). Низку їх переклав І. Франко. До сонетів Шекспіра неодноразово звертався М. Рильський. Він уважно вивчав лірику Шекспіра, стежив за перекладами, раз у раз підкреслюючи, що шекспірівські сонети "належать до творів величезної ваги". Зв’язок з поезією Шекспіра відчувається і в творах самого М. Рильського, особливо в його сонетах. Чимало сонетів переклав Д. Павличко, деякі були включені до збірника "Світовий сонет" (1983). Перше повне видання "Сонетів" українською мовою в перекладі Д. Паламарчука було опубліковане 1966 р.

Примітки

Перші 17 сонетів об’єднані єдиною темою — поет умовляє друга одружитися. Цей сюжетний мотив походить ще від Платона ("Бенкет"). Є ця тема і в літературі доби Відродження. Напр., "Послання, що переконує молодого дворянина одружитися" Еразма Роттердамського (англ. переклад Т. Уїлсона в його "Мистецтві риторики", 1553).

Сонет 4. Чому ж, скупарю, зловживаєш ти... — В сонеті відчувається віддзеркалення біблійної притчі про таланти, що ними людина не має права нехтувати (Євангеліє від Матфея, гл. XXV).

Сонет 5. Текучий бранець у тюрмі зі скла... — Тобто парфуми в флаконі.

Сонет 6. Ти щастя десять би разів помножив... — Поетичний образ побудовано на побутовій англійській реалії. В єлизаветинській Англії дозволялось брати за позичувану суму 10 %.

Сонет 7. Зеніту дійде світла колісниця ...— Мається на увазі вогненна колісниця бога світла Аполлона (гр. міф.). Переносно: сонце.

Сонет 8. Ти — музика, чого ж музичні звуки Печаль породжують в очах твоїх? — Сонет побудовано на типових для доби Відродження уявленнях про взаємообумовленість світової гармонії, про єдині закони, що керують і музикою, і підвалинами людського життя. Друг відмовляється від кохання і, таким чином, порушує гармонію, найпослідовнішим втіленням якої є музика.

Сонет 11. Вогонь життя без нього, відпалавши, Навік би згас за шість десятиліть. — У Псалмах стверджується, що строк людського життя "шість десятиліть і ще десять років". Шекспір спрощує цей термін. Тобто людство перестало б існувати, якби не народжувались нові люди.

Сонет 12. А вицвіт літа у снопах на возі Трясе остюччям сивим бороди... — Образ, певно, відтворює давній звичай під час осіннього свята врожаю врочисто проводжати до клуні останній сніп.

Сонет 14. По зорях я гадати не бажаю, Хай знана астрономія мені... — Маються на увазі давні астрологічні уявлення: нібито зірки впливають на життя людей, визначають їх долю тощо.

Сонет 15. Що світ — видовище, в якім людина Підвладна силі неземних світил... — Порівняння людського життя з театральною виставою — надзвичайно поширене в творах Шекспіра. Див., наприклад, монолог Жака в комедії "Як вам це сподобається" (II, 7). Образ обігрується і збагачується новими реаліями. В сонеті (вперше у збірці) звучить тема поезії, що здатна подолати навіть Час.

Сонет 16. Мій вірш слабкий... — Зразок художньої умовності. Зневажливе ставлення до власних віршів входило до ренесансного поетичного ритуалу. (Див. також сонети 32, 38, 83, 100 та ін.).

Сонет 18. В моїх словах ти не підвладний смерті. — Продовжує тему сонета 15-го. Водночас заперечує твердження про безсилля поетичної думки (сонет 16).

Сонет 19. Левині пазурі притуплюй, з пащі Тигриної, о часе, зуби рви... — Схожий образ є в "Скорботних елегіях", давньоримського поета Овідія. І фенікса спали в його крові. — Натяк на давні уявлення про те, що міфологічний птах, фенікс спалює себе, а потім знову відроджується з попелу.

Сонет 20. Сонет є особливо типовим для ренесансних уявлень про дружбу. Виникла ця концепція під безпосереднім впливом ідей філософії неоплатонізму Відродження дає нам чимало прикладів "обожнювання" друга. Так, надзвичайно емоційно зображує Еразм Роттердамський зовнішню і внутрішню досконалість Т. Мора в листі до У. фон Гуттена. Сповнені захвату слова М. Монтеня про Етьєна де ла Боесі тощо.

Сонет 21. Ні, я не йду тропою віршоробів, Що оди тчуть з фальшивої краси. — Мається на увазі звичай придворних поетів розсипати надмірні похвали тим, кого вони оспівують у своїх віршах. Шекспір порівнює їх з гендлярами, що вихваляють свій крам. Сам він не бажає торгувати своєю любов’ю (фінальний двовірш).

Сонет 22. Не вірю дзеркалу, що вже старий я... — Нарікання на свою старість — поетичне кліше, яке з’являється ще в сонетах Петрарки. Шекспірові під час написання вірша мало бути близько 34-35 років.

Сонет 23. Учись читати писане без мови, Очима слухать вісника любові. — Типовий для поезії Відродження стилістичний засіб: свідоме поєднання різко контрастних понять, які логічно нібито виключають одне одного, але разом дають нове уявлення (оксиморон).

Сонет 24. Мій зір-митець відбив твоє лице… — Сонет має особливе значення для розуміння художньої манери Шекспіра-лірика. Поет майже

завжди намагається відтворити дійсність у зорових образах, передати пластику живої природи. Звідси порівняння поета з живописцем, зокрема портретистом. Образ "зору-митця" є сталим у ліриці Шекспіра.

Сонет 25. Нехай комусь від щедрої планети... — Мотив примхливості долі постійно обігрується в літературі та живописі середніх віків та Відродження. Таких дарів не дістають поети... — Автобіографічна деталь. Поет уперше згадує про своє низьке становище в суспільстві. Військовий вождь, по тисячній звитязі... — Деякі коментатори вважають, що тут мається на увазі відомий мореплавець та полководець Уолтер Ралі, який втратив прихильність королеви Єлизавети.

Сонет 26. До тебе йдуть посли мої письмові... — Поетичний образ побудовано на лицарських реаліях. Герой сонетів уподібнюється вассалові, який відправляє своїх послів (вірші) до сюзерена. Зміст сонета нагадує присвяту до поеми "Лукреція". На цій підставі деякі шекспірознавці висловлюють припущення, що графові Саутгептону присвячені також і "Сонети".

Сонет 27. Вона іде шляхами пілігрима... — Свою палку любов до друга поет порівнює з мандрівкою пілігрима до святих місць. Схожа розгорнута метафора є також у трагедії "Ромео і Джульєтта", де Ромео, мов прочанин, торкається святині — Джульєтти (I, 5).

Сонет 34. Ти провіщала день мені погожий... — Сонет побудований на розгорнутому порівнянні дружби та стану природи. Мотив популярний у народній поезії.
Сонет 35. Винувачем явившися на суд, Заступником я раптом виступаю. — Драматизм сонета, який розповідає про внутрішню боротьбу в душі героя, підкреслюється введенням в поетичний образ юридичної лексики. Щоб не прийшлось, грабіжнику, тобі... — Певно, перший натяк на зраду друга, який звабив кохану поета.

Сонет 36. На бачності я маюсь, щоб тобі На людях не послать, бува, привіту... — Натяк на різницю суспільного стану друга і поета.

Сонет 38. Будь музою десятою поету... — За грецькою міфологією, існувало 9 муз.

Сонет 40. Хоч обікрав, коханий, старця ти... — Певно, тут — продовження теми зради друга та коханої (сонет 36). Своє послідовне втілення цей мотив набуває в циклі, присвяченому "смуглявій леді сонетів".
Сонет 43. Сонет побудовано на поєднанні контрастних образів світла та темряви. Набуває особливої виразності завдяки обігруванню цього контрасту в численних змістових повторах.

Сонет 44. Коли б то плоть на мисль було можливо Мені змінить... Бо створений, як всі, з води і глини. — Згідно з давніми науковими уявленнями, людину створено з чотирьох елементів (стихій): вогню, повітря (вищі елементи), землі та води (нижчі). Вищим елементам підпорядкований розум людини, нижчим — її чуттєве життя. Поет нарікає на те, що його почуття не спроможні наздогнати легку уяву і, таким чином, перенестись до друга. Затримують поета і сльози, що їх створено з важких елементів (землі та води).

Сонет 46. Мій зір і серце мруть на полі бою... — Сонет написано на типову для поетів-петраркістів тему: двобій кохання та розуму. Своєрідним є ототожнення розуму та зору. Для Шекспіра зір — майже завжди засіб пізнання світу (див. сонет 24). Отже, він споріднений не лише з чуттєвою, а й з розумовою природою людини.

Сонет 47. Як зір ласує образом твоїм... — Мова йде, певно, про портрет або мініатюру, яку друг подарував поетові.

Сонет 49. В той час лихий... — Кожен з катренів починається анафорою, словесним повторенням на початку рядків, що підкреслює особливий драматизм сонета.

Сонет 52. Я — мов багач, що може в кожну мить... — В основі сонета — розгорнута метафора. Образ побудовано на побутовій реалії. Поет порівнює себе з багачем, який лише інколи тішиться споглядданням своїх скарбів.

Сонет 53. З яких стихій постав ти, чудодійний?.. — Див. прим, до сонета 44. Єлена — за грецькою міфологією, дочка Зевса і Леди, одна з найпопулярніших героїнь давньогрецького епосу, зокрема троянського циклу Міфів. Переносно: втілення жіночої вроди.

Сонет 55. Надгробків царських мармурові плити Переживе потужний Мій рядок... — Першоджерелом надзвичайно поширеної в класичному мистецтві "теми пам’ятника", який споруджує собі поет своїми невмирущими творами, є ода давньоримського поета Горація "До Мельпомени". Переконаність у тому, що справжня поезія здатна подолати опір часу — лейтмотив сонетів 18, 19, 38, 55, 60, 63, 65 тощо. І в день суда... — тобто в день Страшного суду (христ. міф.).

Сонет 56. Нехай до зустрічей ведуть стежини Через страшний розлуки океан. — Мається на увазі легенда про трагічне кохання Леандра і Геро. Леандр щоночі перепливав Геллеспонт (давня назва протоки Дарданелли), щоб побачити свою кохану Геро. Цей сюжет є в "Метаморфозах" Овідія. Звертається до нього сучасник Шекспіра К. Марло в поемі "Геро і Леандр". Згадки про історію нещасливих коханців зустрічаються також в численних творах самого Шекспіра.

Сонет 59. Якщо на світі не бува нового, Лиш плин повторний явищ і речей... — Певно, відгомін, висловлювання біблійного мудреця Екклесіаста, який стверджував незмінність усього сущого (Екклесіаст, І).

Сонет 61. ...образ твій... — Поняття "образу" часто зустрічається в сонетах Шекспіра і має численні значення. Провідним, проте, є його визначення як цілісного поетичного зображення людини. Так, в сонеті це не лише зовнішній вигляд героя; "образ" — це і його внутрішній світ, який приваблює поета.

Сонет 66. Один з найдраматичніших сонетів збірки. Його зміст провіщає славетний монолог Гамлета (III, 1). Сонет побудовано за принципом емоційного нагнітання трагізму, що відповідає зростанню душевної тривоги героя. Вірш має особливу форму. Він складається лише з двох речень, перше з яких має 12 рядків, друге — 2 .

Сонет 67. Щоб фальш в’ялила мак твого лиця... — Натяк на тогочасну моду підфарбовувати лице. Мотив засудження штучної краси над звичайно поширений у творчості Шекспіра.
Сонет 68. Зрізать покійниць золоте волосся... — За часів Шекспіра існувала мода на перуки, які інколи виготовляли навіть з волосся померлих. Схожий мотив є в "Тімоні Афінському".

Сонет 69. В сонеті мова йде про чесноти друга. В сонетах 32, 35, 40, 69 тощо поет нарікав на його легковажність. Деякі дослідники навіть вважають, що ці сонети було присвячено різним особам.

Сонет 73. На хори, де замовкнули пісні. — Образ породжено реальними подіями. Після реформації церкви в єлизаветинській Англії було чимало зруйнованих католицьких храмів.

Сонет 77. Все те, що може пам'ять розгубити, Цим білим аркушам віддай на схов. — Деякі дослідники вважають, що цей сонет супроводив записну книжку, яку Шекспір подарував другові.

Сонет 80. Який поет в своїм пісеннім громі... — Більшість коментаторів вважає, що мова йде про драматурга та перекладача "Іліади" Джорджа Чепм'ена (1559—1634).

Сонет 81. Твій монумент — мойого слова мідь ... — У сонеті відчувається вплив так званої "вченої поезії" з її орієнтацією на канони античної поетики. Про це свідчить, зокрема, урочистість мови сонета, розробка "гораціанської теми" тощо.

Сонет 90. Якщо не любиш, кинь мене сьогодні... — Сонет приваблює своєю надзвичайною щирістю. Це один з найкращих зразків ліричної поезії Відродження.

Сонет 98. І лик Сатурна крізь глибінь небесну Всміхавсь назустріч молодій весні. — За давніми астрологічними уявленнями, Сатурн вважався похмурою планетою, під знаком якої народжуються люди з меланхолійним темпераментом, нездатні до веселощів. Тут: весна зачарувала навіть цю сувору планету.

Сонет 99. А ніжні руки — в білині лілей. Троянда ця від сорому багряна... — Сонет написано в стилі традиційної галантної лірики. В оригіналі вірш має 15 рядків. У перекладі додержано форми сонета.

Сонет 106. Коли в літописах померклих днів... — Шекспір нарікає на те, шо його сучасники втратили майстерність стародавніх поетів. Певно, мається на увазі куртуазна лірика. Окремі тропи середньовічної поезії Шекспір використовував у своїх п’єсах, наприклад, в "Ромео і Джульєтті".

Сонет 107. Твій пам'ятник з моїх натхненних слів Переживе гробниці королів. — Ще одна варіація гораціанської теми. Двовірш, проте, відзначається особливою урочистістю, почуттям надзвичайно глибокої поваги до мистецтва слова.

Сонет 110. Вештався я блазнем... — автобіографічна деталь. Драматичний натяк на професію актора, до якої за часів Шекспіра ставилися з певною зневагою. Цей мотив є і в наступному сонеті (111).

Сонет 126. Крилатий хлопче, що в руках затис Мірило часу і разючий спис... — Нетипова для сонетів Шекспіра персоніфікація часу у вигляді крилатого юнака. Значно частіше час зображується старезним чоловіком з косою в руці, що узгоджується з літературною традицією, яка походить від античного алегоричного образу Хроноса.

Сонет 127. Колись чорнявих гарними не звали... — Чорне волосся та смуглява шкіра не відповідали ренесансним уявленням про жіночу вроду.

Сонет 130. Сонет побудовано в контрастному порівнянні двох творчих манер: евфуїстичної та вірної природі. Вишуканій лексиці порівнянь-алегорій Шекспір протиставляє щирість та правдивість своєї поезії.

Сонети 135-136. В основі сонетів каламбур, гра слів, побудована на скороченому імені "Will" (від "William") і слова "will" — "бажати", "хотіти".

Сонет 143. В оригіналі — восьмискладові рядки. У перекладі сонет відтворено чотиристопним ямбом.

Сонет 146. Душе, що мешкаєш в гріховній глині... — Натяк на біблійний міф про створення людського тіла з глини. Композиція сонета нагадує традиційний диспут між тілом та душею. Ця тема була особливо популярна в середньовічній літературі.

Олена Алексєєнко.